

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ CİNSİYET HUKUKU KLİNİĞİ
VE İSTANBUL BAROSU MÜLTECİ ve GÖÇMEN HAKLARI MERKEZİ

TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDET VE TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI KORUMA



Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Cinsiyet Hukuku Kliniği
ve
İstanbul Barosu Mülteci ve Göçmen Hakları Merkezi

TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDET VE
TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI KORUMA

EL KİTABI

Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet ve Türkiye’de Uluslararası Koruma El Kitabı,
BAUBAP AR-GE Laboratuvar Destekli Proje kapsamında yürütölen çalışmalar
neticesinde İstanbul Barosu Mülteci Hakları Merkezi’nin destekleriyle oluşturulmuştur.

Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Cinsiyet Hukuku Kliniği Yürütöcöleri:
Dr. Berenice K. Schramm, Dr. Ahu Ayanoğlu

Danışman Avukatlar: Esin Bozovalı, Ezel Buse Sönmezocak, Güley Bor,
İlayda Eskitaşçıoğlu

Hazırlayanlar (BAU Hukuk Fakültesi Öğrencileri): Begüm Asal, Berfin Tanır, Beyza
Dölger, Ceren Küçüköner, Doğa Taşpınar, Elif Naz Demirci, Gülin Özkoyuncu,
Güray Göçer, Rana Uysal, Rümeysa Şahin, Sevgi Aksoy, Yasemin Kocasakal

Grafik Tasarım: Tuğyan Tuğla, Cemre Kılıç

Baskı: Ege Reklam ve Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.
Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cd. No. 4/1 347047 Ataşehir/İstanbul
Tel: 0216 470 44 70 Matbaa Sertifika No: 45604

Ekim 2022

İÇİNDEKİLER

Önsöz
Giriş

BİRİNCİ BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDET

1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Temel Kavramlar
2. Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetle Mücadelede Temel Mevzuat
 - 2.1. Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetle Mücadelede Uluslararası Mevzuat
 - 2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
 - 2.1.2. Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CEDAW)
 - 2.1.3. Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)
 - 2.2. Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetle Mücadelede Ulusal Mevzuat
 - 2.2.1. Medeni Kanun
 - 2.2.2. Ceza Kanunu
 - 2.2.3. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

İKİNCİ BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ SİĞİNMA BAŞVURULARI, TÜRKİYE'DE KAYIT VE HAKLAR

1. Uluslararası Hukukta Mülteci Tanımı, Belli Bir Toplumsal Gruba Mensubiyet İlişkisine Dair Uluslararası Hukuk Belgelerindeki Düzenlemeler ve Cinsiyet Temelli Sığınma Başvuruları
 - 1.1. Uluslararası Hukukta Mültecilik Tanımı
 - 1.2. Geri Göndermeme İlkesi
 - 1.3. Belli Bir Toplumsal Gruba Mensubiyet ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Sığınma Başvuruları
2. Yürürlükteki Mevzuat Kapsamında Uluslararası ve Geçici Koruma Statüleri ve Kayıt Usulü
 - 2.1. Uluslararası Koruma
 - 2.1.1. Uluslararası Koruma Statüleri
 - 2.2. Geçici Koruma
 - 2.2.1. Geçici Koruma Sağlanacaklar
 - 2.2.2. Geçici Korumanın Sona Ermesi
 - 2.3. Uluslararası Koruma Kapsamında Kayıt Usulü
 - 2.3.1. Başvuru Aşaması
 - 2.3.2. Mülakat Aşaması
 - 2.3.3. Karar Aşaması
 - 2.4. Geçici Koruma Statüsünde Kayıt Usulü

3. 6458 Sayılı Kanun ve YUKK Yönetmeliğinde Düzenlenen Özel İhtiyaç Sahipleri Hakkındaki Düzenlemeler

3.1. Uluslararası Koruma İşlemlerinde

4. Uluslararası Koruma Sahiplerinin Hakları

4.1. Çalışma Hakkı

4.1.1. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişiler İçin

4.1.2. Geçici Koruma Sahibi Kişiler İçin

4.2. Eğitim Hakkı

4.3. Evlenme ve Boşanma Hakkı

4.4. Sağlık Hakkı

4.5. Adli Yardıma Erişim Hakkı

4.6. Şiddetten Korunma Hakkı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ULUSLARARASI KORUMA HUKUKUNA İLİŞKİN İDARİ KARARLAR VE YARGI YOLLARI

1. Sınır Dışı Etme Kararı

1.1. Sınır Dışı Kararı Verilecek Yabancılar (YUKK m. 54)

1.2. (YUKK m. 54 Kapsamında Olsalar Dahi) Sınır Dışı Edilmeyecek Kişiler (YUKK m. 55)

2. Hakkında Sınır Dışı Etme Kararı Alınanlardan İdari Gözetim Kararı Alınacak ya da İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler Getirilecekler (YUKK m. 57(2))

3. İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler

4. Uluslararası Koruma Başvurularının Sonuçlarından Hızlandırılmış Değerlendirme Şartları

5. Başvurunun Geri Çekilmiş Sayılması ve Kabul Edilemez Başvuru

6. Uluslararası Korumanın Haricinde Tutulma

7. İdari İtiraz ve Yargı Süreci

8. İhtiyati Tedbirler

8.1. Anayasa Mahkemesi'ne İhtiyati Tedbir Talebi

8.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne İhtiyati Tedbir Talebi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÖRNEK MAHKEME KARARLARI

1. Anayasa Mahkemesi (AYM) Kararları
 - 1.1. B.T. Başvurusu (2017)
 - 1.2. Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad Başvurusu (2018)
2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları
 - 2.1. Jabari v. Türkiye (2000)
 - 2.2 N. v. İsveç (2010)
 - 2.3. R.D. v. Fransa (2016)
 - 2.4. O.M. v. Macaristan (2016)
 - 2.5. Rana v. Macaristan (2020)
 - 2.6. B. ve C. v. İsviçre (2020)

Kaynakça

ÖNSÖZ

« Birlikte Güçlü! »

Günümüzde, hukuk eğitiminin uygulamaya yönelik olmaktan daha çok teorik içerik ağırlıklı yürütüldüğü görülmektedir. Hukuk fakültesi öğrencileri, uygulamaya yönelik eğitim aşamasına geçebilmek için öncelikle, -aynı zamanda baroya başvurmanın da ön şartını teşkil eden- klasik hukuk eğitimini tamamlamak zorundadır. Son otuz yılda, bu eksiklik, pek çok üniversitede hukukun çeşitli alanlarına yönelik klinik eğitim programlarının oluşturulmasıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Bu programlarda, hukuki problem çözme, danışmanlık hizmeti sunma, hukuki içerik oluşturma ve araştırma yapma gibi farklı yöntemler izlenerek, hukuk fakültesi öğrencilerinin teorik eğitimle eş zamanlı olarak hukuk uygulamasıyla tanıştırılması amaçlanmaktadır.

Türkiye’de, 2003 yılında kurulan ilk örneğinden bugüne -bazıları sürekli, bazıları aralıklı faaliyet gösteren- yaklaşık yirmi hukuk kliniği oluşturulmuştur. 2021 yılı güz döneminde çalışmaya başlayan BAU Cinsiyet Hukuku Kliniği, bu bağlamda, mesleki eğitim vermek üzere oluşturulan hukuk kliniklerinin en yeni üyelerinden biri olmakla birlikte, halihazırda, odak noktasına toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı alan ülkemizdeki ilk ve tek hukuk kliniğidir.

Alanlarında uzman beş avukatla iş birliği içerisinde yürütülen BAU Cinsiyet Hukuku Kliniğinin iki temel amacı bulunmaktadır: İlk olarak, bireylerin -ve özellikle dezavantajlı konumda bulunanların- Türkiye’de maruz kaldıkları toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık konusunda öğrencilerde farkındalık yaratmak, öğrencileri eğitmek ve ikinci olarak, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıktan kaynaklanan olumsuz durumların iyileştirilmesine, bilgiye dayalı çözümler üreterek katkıda bulunmak.

BAU Cinsiyet Hukuku Kliniği, ilk yılında, çalışmalarını iki aşamalı olarak yürütmüştür. İlk aşamada, klinik yürütücüleri ve kliniğe katkıda bulunan avukatlar tarafından, hukukun çeşitli alanlarında (medeni hukuk, ceza hukuku, mülteci hukuku ve insan hakları) cinsiyet kavramının yerindeliğini tartışan bir dizi konferans verilmiştir. İkinci aşamada ise başvuru üzerine seçilen on iki öğrenci, proje yöneticilerinin ve avukatların gözetiminde sığınmacı ve mültecilerin Türkiye’de maruz kaldıkları toplumsal cinsiyete dayalı şiddete odaklanan bir araştırma çalışması yürütmüşlerdir. İşte bu El Kitabı, bu ikinci aşamada yürütülen on haftalık ortak çalışmanın ürünüdür.

BAU Cinsiyet Hukuku Kliniğinin yürütücüsü ve yardımcı yürütücüsü olarak, öncelikle Bahçeşehir Üniversitesi'ne ve İstanbul Barosu'na sundukları maddi ve lojistik katkı ve destekleri için ve ayrıca, projede yer alan dört avukata projeye yönelik sarsılmaz inançları ve araştırmaları yürüten öğrencilere sundukları destekleri için teşekkür ediyoruz. Yine İstanbul Barosu Mülteci ve Göçmen Hakları Merkezi'nden Av. Barış Birol ve Av. Ece Özsaraç'a metne sundukları katkılar için teşekkür ederiz. Son olarak, BAU Hukuk Fakültesi öğrencilerini, bu büyük başarılarından dolayı kutluyoruz ve onların araştırma ve çalışmalarının ürünü bu El Kitabının, yeni ve daha iyicil bir hayat arayışındaki sığınmacı ve mültecilere destek sunan Türk hukuku uygulayıcıları bakımından yol gösterici bir kaynak olmasını umuyoruz.

Dr. Bérénice K. Schramm, Cinsiyet Hukuku Kliniği Yürütücüsü
Dr. Ahu Ayanoglu, Cinsiyet Hukuku Kliniği Yardımcı Yürütücüsü

Öğrenciler

Begüm Asal
Berfin Tanır
Beyza Dülger
Ceren Küçüköner
Doğa Taşpınar
Elif Naz Demirci
Gülin Özkoyuncu
Güray Göçer
Rana Uysal
Rümeysa Şahin
Sevgi Aksoy
Yasemin Kocasakal

Danışman Avukatlar

Esin Bozovalı
Ezel Buse Sönmezocak
Güley Bor
İlayda Eskitaşçıoğlu

GİRİŞ

Herkes eşit ve kazanılmış hakları ile dünyaya gelir. İnsanlar cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi görüş, etnik veya ulusal köken, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, engellilik, medeni hal, yaş, göçmen veya mülteci statüsü gözetilmeksizin haklara sahip olma ve haklardan yararlanma bakımından yasalar önünde eşittir. Ancak kadınlar ve erkekler arasında tarihsel olarak süregelen eşitsizlik ve dengesiz güç ilişkileri, asırlardır kadınların erkeklere nazaran ast bir konuma zorlanmalarına, erkeklerin kadınlara üstünlük kurmalarına ve ayrımcılık yapmalarına neden olmuştur. Toplumsal cinsiyet rolleri herkesin natrans ve heteroseksüel olduğunu varsayar ve cinsiyet ikiliğine dayanır, zira bu patriyarkanın kendini var etmesi için şarttır. Bu da LGBTİ+’lara yönelik ayrımcılık kadar bu ayrımcılığın görünmez kılınmasına da yol açmaktadır. Patriyarkal güç ilişkilerinin bir tezahürü olarak kendini gösteren kadına ve LGBTİ+’lara yönelik şiddetin temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği yatmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonucu olarak kadınlar ve LGBTİ+’lar, doğdukları ev ve aileden, eğitim hayatı ve çalıştıkları işyerine kadar pek çok alanda hayatları boyunca alt konumda oldukları hissettirilerek toplumsal cinsiyet normlarına bağlı kalıplarla yaşamaya zorlanmaktadır.

Ülkemizde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet, kadınların ve LGBTİ+’ların yıllar boyunca hayatları ve hakları için verdikleri mücadelelere rağmen ciddi bir toplumsal sorun olmaya devam etmektedir. Kadınların kadın olmalarının yanı sıra sahip oldukları cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, engellilik, etnik köken, ana dil, medeni hal, engellilik gibi statü ve kimlikler, maruz bırakıldıkları ayrımcılık ve şiddeti katmanlaştırabilmekte ve ağırlaştırabilmektedir. Örneğin bir kadının salt kadın olduğu için uğradığı ayrımcılık ve şiddet, eşcinsel bir kadın olduğunda, engelli bir kadın olduğunda, azınlık bir gruba ait olan bir kadın olduğunda katlanabilmekte, bu durum temel insan haklarından eşit bir şekilde yararlanabilmeyi daha da zorlaştırabilmektedir. Mültecilik statüsü de bu statülerden biridir.

Cenevre Sözleşmesi olarak da anılan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme’nin 1(A)(2). maddesine göre mülteci (refugee) “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen” herkesi ifade etmektedir. Benzer bir şekilde mülteci tanımı ulusal mevzuatımızın temeli olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda (YUKK) yalnızca Avrupa Konseyi ülkelerinden gelenlere tanınabilecek şekilde sınırlandırılmış, bunun dışında kalanlar için kanunda şartlı mülteci statüsü düzenlenmiştir.

Yine aşağıda daha detaylı açıklanacağı üzere kitlesel akın durumlarında tanınmak üzere ulusal mevzuatta geçici koruma statüsü düzenlenmiştir.¹ Uluslararası hukukta sığınmacı (asylum seeker) ise zulüm sebebiyle kendi ülkesinden kaçarak başka bir devletin yetki alanına giren ve mültecilik statüsü başvurusunun sonucunu bekleyen, hakkında nihai karar verilmemiş olan kişileri ifade etmektedir.²

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre Türkiye’de 3,7 milyon geçici koruma ve 318 bin uluslararası koruma altında kalan sığınmacı kişi bulunmaktadır.³ Bu haliyle dünyadaki en fazla mülteciye ve sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye’de mülteci erkeklerden farklı olarak kadınlar ve LGBTİ+’lar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle de ayrıca ayrımcılık ve şiddete maruz kalmakta, ve şiddetle mücadelede adalete erişimde daha fazla engelle karşılaşmaktadır. Nitekim 2011 tarihli İstanbul Sözleşmesi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin mülteci kadınlar bakımından 1951 Cenevre Sözleşmesi madde 1(A)(2) bağlamında bir “zulüm” olduğunu açıkça tanımıştır. Bireylere cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleriyle ilgili zulüm korkusu temelli mültecilik statüsü tanınması da uluslararası hukukun yerleşmiş ilkelerindedir.⁴

Kadınlar ve LGBTİ+’lar, vatandaşı oldukları ülke toprakları içerisindeyken bile toplumsal cinsiyet temelli çeşitli türlerde şiddete maruz kalırken, ülkesinden hayatı veya özgürlüğü tehdit altında olduğu için ayrılmak zorunda kalmış olan ve başka bir ülkenin topraklarında bulunan kadınlar ve LGBTİ+’lar için şiddetten uzak bir hayat sürme mücadelesi çok daha karmaşık bir hale gelmektedir. Mülteci kadınlar, diğer alanlarda olduğu gibi iş hayatında da güvencesiz ve kayıt dışı çalıştırılma nedeniyle çok daha kırılğan bir noktada bulunmaktadır. Bilhassa hasta, yaşlı, çocuk bakımı ve ev işleri gibi alanlarda çalıştırıldıkları durumlarda çalışma sahasının ev olması, kadınları iş yerlerinde şiddetin her türlüüne açık hale getirmekte ve kendilerini savunamayacakları düşüncesiyle sıklıkla hedef seçilmelerine yol açmaktadır. Cinsel yönelim ve/veya cinsiyet kimliği temelli zulüm korkusuyla Türkiye’ye sığınan mülteciler ise Türkiye’de LGBTİ+’lara yönelik ayrımcılık ve şiddetin menşe ülkelerinden çok da farklı olmadığını, Türkiye’de ek olarak ırkçılık ve yabancı düşmanlığına maruz kaldıklarını ifade etmektedirler.⁵

¹ Bu çalışma boyunca kullanılan mülteci ifadesi ulusal mevzuattaki statülerden bağımsız olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde yapılan mülteci tanımı esas alınarak kullanılmaktadır.

² Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Göç Terimler Sözlüğü. (2. Baskı, Ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath) https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf.

³ UNHCR Global Focus, “Türkiye”. <https://reporting.unhcr.org/turkey>.

⁴ ICJ, Refugee Status Claims Based on Sexual Orientation and Gender Identity: A Practitioner’s Guide. 2016. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2016/10/Universal-PG-11-Asylum-Claims-SOGI-Publications-Practitioners-Guide-Series-2016-ENG.pdf>.

⁵ Kaos GL, Türkiye’nin LGBTİ Mültecilerle İmtihanı. 2019. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2019lgbti-multeciler-ile-imtihani-web.pdf>, s. 10.

Çok katmanlı ve yaygın şekilde şiddete maruz kalan mülteci kadınların ve LGBTİ+'ların hukuki destek alması büyük önem taşımaktadır. YUKK m. 81(2)'de avukatlık ücretlerini karşılama imkânı bulunmayan başvuru sahibi ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişilere yargı önündeki başvurularında 1136 sayılı Kanun'un adli yardım hükümleri uyarınca avukatlık hizmeti sağlanacağı düzenlenmiştir. Bu El Kitabı özellikle uluslararası koruma hukuku alanında adli yardımdan uluslararası koruma hukukuna ilişkin dosya alan avukatlara giriş niteliğinde bir rehber olması amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde mülteci kadınların kadın olmaktan kaynaklı maruz kaldıkları toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılığa, mültecilik başta olmak üzere kadınların diğer kimlik ve statüleri nedeniyle karşılaştıkları kesişimsel ayrımcılık biçimlerine ve mülteci kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadelede kullanılacak mevzuata yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde uluslararası hukukta mülteci tanımı, cinsiyet temelli sığınma başvuruları ve belli bir toplumsal gruba mensubiyet ilişkisine dair uluslararası hukuk belgelerindeki düzenlemeler, Türkiye'de uluslararası korumaya ilişkin statüler ve haklara yönelik temel bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde uluslararası koruma hukukuna ilişkin idari kararlar ve bu kararlara karşı yargı yollarına ilişkin yasal düzenlemeler açıklanmıştır. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin bu konuda vermiş olduğu örnek kararlar derlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDET

1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Temel Kavramlar

Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal cinsiyet, bir toplumda kadınlar ve erkekler için kültür, gelenekler, eğitim, din ve diğer kurumlar tarafından uygun olduğu düşünülen ve sosyal olarak oluşturulmuş toplumsal roller ve sorumluluklar, davranışlar, konumlar, beklentiler, güç ve ayrıcalıklar, hak ve fırsatlardır.⁶

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Toplumsal cinsiyet eşitliği tek bir bakış açısıyla tanımlanamayacak kadar çok boyutlu bir olgu olmakla birlikte, kısaca, toplumsal cinsiyet rolleri hakkındaki kalıpyargılar, önyargılar ve sınırlamalar olmaksızın, tüm insanların haklardan faydalanmak bakımından eşit koşul ve fırsatlara sahip olmaları ve kişisel yeteneklerini geliştirmekte ve seçimler yapmakta özgür olmaları anlamına gelir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliği, biyolojik farklılıklarla değil, kadınların ve erkeklerin toplumdaki eşitsiz konumlarıyla ilişkili bir kavramdır.⁷

⁶ Yıldız Ecevit, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları. (2021). (1. Baskı, CEİD Yayınları), s. 9.

⁷ Yıldız Ecevit, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları. (2021). (1. Baskı, CEİD Yayınları) s. 24-25.

Ayrımcılık: Ayrımcılık, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka bir fikir, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statüye dayalı olan ve bütün hak ve özgürlüklerin bütün bireylere eşit olarak tanınmasını, bütün bireylerin bunlardan eşit olarak yararlanmasını ya da bütün bireyler tarafından bunların eşit düzeyde kullanılmasını engelleyici ya da zedeleyici amaca ve etkiye sahip her türlü ayırmayı, dışlamayı, kısıtlamayı veya tercihi ifade eder.

Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet: Bir kişiye toplumsal cinsiyeti sebebiyle yöneltilen her türlü şiddet eylemidir. Bu çerçevede kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bir kadına karşı salt kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları orantısız bir biçimde etkileyen şiddettir.⁸ Toplum tarafından kadın ve erkeklere ilişkin uygun görüldüğü düşünülen toplumsal cinsiyet rolleri ve özellikler o toplumda cinsiyete dayalı şiddetin dayanağını oluşturmaktadır. Bu kapsamda örneğin eşcinsel erkeklere veya translara salt cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri nedeniyle yöneltilen şiddet de toplumsal cinsiyet temelli şiddettir.

Kadına Yönelik Şiddet: Kadına yönelik şiddetin en kapsamlı tanımı 2011 yılında İstanbul Sözleşmesi'nde yapılmıştır. Bu bağlamda kadına yönelik şiddet; kamu ve özel yaşam fark etmeksizin söz konusu eylemlerde bulunma tehdidi, zorlama veya özgürlüğün rastgele bir biçimde kısıtlanması da dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı verilmesi sonucunu doğuracak toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri, kadınlara yöneltilen ayrımcılık ve kadınlara karşı insan hakları ihlalleri olarak anlaşılmalıdır.⁹

Ev İçi Şiddet: Ev içi şiddet İstanbul Sözleşmesi uyarınca *“eylemi gerçekleştiren, mağdurla aynı ikametgahı paylaşmakta olsun veya olmasın veya daha önce paylaşmış olsun veya olmasın, hane içinde veya hane biriminde veya mevcut veya daha önceki eşler veya birlikte yaşayan bireyler arasında meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemleri”* olarak tanımlanmaktadır.¹⁰ 6284 Sayılı Kanun ise ev içi şiddeti, şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet olarak tanımlamaktadır.

Temelinde eşitsiz güç ilişkileri ve tahakküm yatan şiddet olgusu çok farklı şekillerde kendini gösterebilir. Bu kapsamda belli bazı formlarından aşağıdaki şekilde bahsetmek mümkündür:

● **Fiziksel Şiddet:** Bedensel bütünlüğün ihlali anlamına gelen her türlü şiddet eylemleridir. Bedene yönelik, tekme, yumruk atmak, saç çekmek, hırpalamak, sağlıksız koşullarda yaşamaya zorlamak, sağlık hizmetlerinden yararlanmayı engellemek, aç bırakmak, intihara sürüklemek, öldürmek gibi eylemler fiziksel şiddet tanımı içerisindedir.

⁸ Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) (2011).

⁹ Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) (2011).

¹⁰ Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) (2011).

● **Psikolojik (Duygusal) Şiddet:** Kişinin ruh sağlığını hedef alan şiddet türüdür. Bağırarak, korkutmak, tehdit etmek, küfür veya hakaret etmek, sürekli küçüksemek, aileyle, arkadaşlarla, komşular ile görüştürmemek, giyim tarzıyla ilgili baskı yapmak, evdeki eşyaları kırıp dökmek, kişinin kendi gerçekliğini sorgulamasına neden olacak şekilde yalan ve manüpülasyona maruz bırakmak, aciz ve çaresiz olduğunu söylemek ve hissettirmek, kıskançlık bahanesiyle sürekli kontrol altında tutmak gibi eylemler örnek gösterilebilir.

● **Cinsel Şiddet:** Cinselliği hedef alarak kişiyi onayı olmaksızın cinsel içerikli davranışlarla karşı karşıya bırakan her tür davranış olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda sadece kişinin tanımadığı kişilerin değil ailesi, yakın arkadaşları, sevgilisi, birlikte yaşadığı kişi veya eşinin de cinsel şiddet faili olabileceği bilinmelidir. Cinsel şiddete çocukların cinsel istismarı, tecavüz, cinsel saldırı, cinsel taciz, cinsel organlara zarar vermek, fuhuşa zorlamak, bekaret kontrolü adı altında yapılmaya çalışılan müdahaleler ve evlendirmeye zorlamak örnek olarak verilebilir. Cinsel şiddet yalnızca beden bütünlüğüne yönelik fiziksel davranışlarla ortaya çıkmaz. Kişinin cinsel imalarla rahatsız edilmesi, sarkıntılık, zorla cinsel içerikli yayın izletmek veya bunlara maruz bırakmak da cinsel şiddet örnekleridir.

● **Ekonomik Şiddet:** Ataerkil toplum düzeninin ülkemizde en çok karşılaştığımız sonuçlarından biri olan diğer bir şiddet türü ise ekonomik şiddettir. Kadını yetersiz görme ile toplumsal eşitsizliğe neden olan ayrımcılık yaratan bu şiddet türü ile birçok kadının çalışmasına, gelir elde ederek kendi ayakları üstünde durmasına olanak tanınmamaktadır. Kadının çalışmasına engel olma, kazancına el koyma, banka hesabı açmasına engel olma, ortak geçim masraflarına katılmama, kadının iş bulması için ihtiyacı olan eğitim ve kurslara katılımı engelleme, evlilik birliği içinde alınmış malları kadının onayı olmaksızın satma veya kiraya verme, kadın ve kız çocuklarını mirastan eşit yararlandırmama gibi davranışlar ekonomik şiddete örnek olarak verilebilir.

2. Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetle Mücadelede Temel Mevzuat

Toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadelede başlıca ulusal ve uluslararası mevzuat şu şekilde gruplandırılmak mümkündür:

Uluslararası Mevzuat	Ulusal Mevzuat
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	Medeni Kanun
Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (“CEDAW”)	Ceza Kanunu
Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (“İstanbul Sözleşmesi”)	6284 Sayılı Kanun

2.1. Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetle Mücadelede Uluslararası Mevzuat

Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca usulüne uygun yürürlüğe konulmuş insan hakları sözleşmeleri kanun hükmündedir. İç hukukta doğrudan uygulama alanı bulması ve bağlayıcı olmaları bakımından sahip olduğu öneme ek olarak, uluslararası mevzuat, kendine özgü izleme değerlendirme mekanizmaları getirmiş olması bakımından da (yargılama yetkisini haiz mahkemeler ve bireysel şikayet usulleri gibi) mülteci kadın ve LGBTİ+'lara yönelen şiddetle mücadelede oldukça kıymetlidir.

2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde kadınların şiddetten uzak yaşamlarını güvence altına alan doğrudan bir hüküm bulunmuyorsa da, mülteci veya vatandaşlık statüsü ayırt etmeden tüm insanların insan haklarından eşit yararlanmasını garanti altına alması ve Sözleşme'nin denetim organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarının bağlayıcı olması bakımından mülteci kadın ve LGBTİ+'lara yönelen toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadelede Sözleşme oldukça önemli bir yasal araçtır. Sözleşme'nin özellikle yaşam hakkı, işkence yasağı, ayrımcılık yasağı ve özel hayatın gizliliğine ilişkin maddeleri toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz kalan mülteci kadınları korumada ve gereken tedbirlerin alınmasında büyük önem taşımaktadır. Aşağıda detaylıca inceleneceği gibi, esasen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yaşam hakkı ve işkence yasağına ilişkin güvenceleri geri gönderme yasağı kapsamında ele alarak verdiği kararlar şiddet mağduru mülteci kadınlar bakımından oldukça hayattır. Mahkeme'nin özel ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında vermiş olduğu kararlar da mülteci kadınların toplumsal cinsiyet temelli şiddetten korunmalarına ilişkin etkili güvenceler sunabilecek niteliktedir.

2.1.2. Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CEDAW)

Türkiye, 1979 senesinde imzaya açılan Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, kısa adıyla CEDAW'a, 1986 senesinden beri taraftır. CEDAW, taraf devletlere kadına yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılarak kadınların insan haklarından eşit şekilde yararlanması ve yaşamının her alanına eşit katılımının sağlanması için tüm çalışmaları yapma ve önlemleri alma sorumluluğu yüklemesi bakımından kadın hakları alanında önemli bir kilometre taşıdır. Sözleşme'nin denetim mekanizması olan CEDAW Komitesi, yıllar içinde aldığı 19 sayılı Genel Tavsiye kararı ve 35 sayılı Genel Tavsiye kararı ile kadınlara yönelik şiddeti bir insan hakkı ihlali ve ayrımcılık olarak tanımlayarak Sözleşme kapsamına almış ve böylece taraf devletlere kadına yönelik şiddeti önleme yükümlülüğü getirmiştir. Her ne kadar Sözleşme'nin denetim organı olan CEDAW Komitesi yargılama yetkisini haiz bir mahkeme değilse de, Türkiye'nin de kabul ettiği bireysel başvuru/şikayet mekanizmasını getirmiş olması bakımından mülteci kadınlara yönelen toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadelede önemli bir yasal başvuru mercidir.

2.1.3. Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, kısaca İstanbul Sözleşmesi, mülteci kadın ve LGBTİ+’lara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadelede çığır açıcı nitelikte önemli bir uluslararası hukuk belgesidir. Bu belge ile birlikte ilk kez kadına yönelik şiddetin bir insan hakkı ihlali olduğu ve kökeninin toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğu hususu bir uluslararası hukuk metninde açıkça ifade edilmiştir. 2011 senesinde İstanbul’da imzaya açılan ve Türkiye’nin ilk imzacısı olduğu Sözleşme’de kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin tanımı yapılmış, taraf devletlere kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadelede oldukça kapsamlı ve bütüncül yol haritası çizilmiştir. Sözleşme “Göç ve İltica” başlıklı özel bir bölüme sahip olması bakımından da mülteci kadınlar için hayati öneme sahiptir.

Sözleşme’nin önleme, koruma, cezalandırma ve bütüncül politikalar üretme şeklinde dört ana başlıkta gruplanabilecek hükümleri, şiddetin münferit olmadığını, dolayısıyla şiddetle mücadelenin sadece şiddet yaşandıktan sonra değil, şiddet ortaya çıkmadan önce, şiddete karşı koruyucu ve önleyici önlemler ve politikalar vasıtasıyla yürütülmesi gerektiğini ortaya koyması bakımından toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadelede son derece hayati öneme sahiptir. Sözleşme kapsamındaki önleyici tedbirlerin şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların ihtiyaçlarına odaklanarak ispat şartı aranmaksızın hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi İstanbul Sözleşmesi’ne ihtiyaçlara somut yanıt veren ve kadınların ve ev içi şiddet mağduru olabilecek herkesin hayatını kurtaran bir belge olma niteliği kazandırmıştır. Nitekim Sözleşme’nin 4(3). maddesi, Sözleşme hükümlerinin “*cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka tür görüş, ulusal veya sosyal köken, bir ulusal azınlıkla bağlantılı olma, mülk, doğum, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, sağlık durumu, engellilik, medeni hal, göçmen veya mülteci statüsü veya başka bir statü gibi, herhangi bir temele dayalı olarak ayrımcılık yapılmaksızın*” uygulanmasının temin edileceğini öngörmektedir.

İstanbul Sözleşmesi mülteci kadınlar için ayrıca önemlidir. Zira Sözleşme, silahlı çatışma hallerinde de uygulanmaya devam etmekte, bir başka ifadeyle, silahlı çatışma dönemlerinde taraf devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini askıya alamayacağını garanti altına almaktadır. İstanbul Sözleşmesi silahlı çatışmalar sırasında kadınları etkileyen sistematik şiddetin insan hakları ihlali olduğunun ve bu şiddetin artması olasılığına karşı tedbirler alınması gerektiğinin bilincindedir, zira bilindiği üzere silahlı çatışma dönemlerinde kadına yönelik şiddetin tecavüz ve cinsel şiddet gibi pek çok tezahürünün daha da yaygın ve sistematik bir hal aldığı gerçeğine dayanmaktadır.

Ancak İstanbul Sözleşmesi'nin mülteci kadınlar için asıl önemi Sözleşme'nin 60. maddesinde taraf devletlere kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında korumadan yararlanmada meşru bir “zulüm” olarak ve tamamlayıcı/ikincil korumayı gerektiren ciddi bir hasar biçimi olarak tanınabilmesini temin etmek üzere gerekli düzenlemeleri yapma yükümlülüğü getirmiş olmasıdır. Sözleşme 61. maddesinde ise geri gönderme yasağını güvence altına almış ve taraf devletlere ikamet durumuna bakılmaksızın, kadına yönelik şiddet mağdurlarının hayatlarının risk altında olabileceği veya işkenceye veya insanlık dışı muameleye veya cezalandırılmaya maruz kalabilecekleri hiçbir ülkeye hiçbir durum altında iade edilmeyecekleri yükümlülüğü getirmiştir. Sözleşme'nin oturma izni başlıklı 59. maddesi ise mülteci kadınlar ve ev içi şiddet mağdurlarının adalete etkin erişimini sağlamak bakımından çığır açıcı niteliktedir. Buna göre ikametgâh durumu eş veya birlikte yaşanan bireye bağlı olan şiddet mağduru mülteci kadınların ikametgâh nedeniyle başlatılan sınır dışı işlemlerini bağımsız oturma izni için başvurmalarına olanak sağlayacak şekilde durdurabilmelerine imkan verilmektedir. Böylece, ülkede kalış ve ikametleri kendilerine şiddet uygulayan eş ya da hane bireylerine bağlı olan mülteci kadın ve ev içi şiddet mağdurları, şikayet halinde failerin, ve dolayısıyla kendilerinin sınır dışı edileceği korkusu duymaksızın maruz kaldıkları şiddeti ilgili otoritelere bildirebilecektir.

Sadece taraf devlet vatandaşları için değil, statüsüne bakılmaksızın tüm mülteci ve göçmen kadınlar ve LGBTİ+’lar için de şiddetten uzak yaşamının hayati bir güvencesi niteliğindeki İstanbul Sözleşmesi’nden Türkiye, maalesef 20 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı kararı ile çekilmiştir. Ancak kadınların yaşam hakkı başta olmak üzere en temel insan haklarının güvencesi olan İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmeye ilişkin karara karşı açılan 200’den fazla dava, bu kitapçığın hazırlandığı tarih itibarıyla hala Danıştay önündedir. Aynı tarih itibarıyla İstanbul Sözleşmesi’nin onay kanunu olan 6251 sayılı Kanun da yürürlükte olduğundan, ve İstanbul Sözleşmesi Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 sayılı Kanun’un 1. maddesi gereği iç hukukta doğrudan uygulama alanı bulan bir sözleşme olması bakımından¹¹ bu kitapçıkta uluslararası hukuk mevzuatı başlığı altındaki yerini korumuştur.

¹¹ 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012) m. 1 ilgili paragrafı şu şekildedir: “MADDE 1 – (2) Bu Kanunun uygulanmasında ve gereken hizmetlerin sunulmasında aşağıdaki temel ilkelere uyulur: a) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, özellikle Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeler esas alınır.”

2.2. Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetle Mücadelede Ulusal Mevzuat

2.2.1. Medeni Kanun

Türk Medeni Kanunu özellikle aile hukuku bakımından kadın ve erkek eşitliği üzerine kurulu olması nedeniyle toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden önem taşımaktadır. Kanun 2001 senesinde yoğun çabalar sonucunda gerek dili gerek içeriği itibariyle oldukça değişmiş, cinsiyete dayalı ayırımcılık içeren hükümlerinden arındırılmıştır. Mülteciler evlenme ve boşanmada Türk Medeni Kanunu'na tabiidir. Bu kapsamda göçmen ve mülteciler, geldikleri ülkedeki hukuk ve uygulamaya bakılmaksızın, Türkiye'de ancak Medeni Kanun gereği olağan evlenme yaşı olan 17 yaşını doldurmaları halinde evlenebilir. Aksi halde evlilikler Türk Ceza Kanunu kapsamında çocuğun cinsel istismarı suçunu oluşturur. Boşanma bakımından da Medeni Kanun hükümleri uygulanacağından boşanma halinde eşler arasında farklı bir rejim benimsenmedikçe evlilik süresince edinilmiş mallar üzerinde eşit hak sahipliği esasına dayalı edinilmiş mallara katılma rejimi uygulanır. Boşanmanın nafaka, maddi, manevi tazminat gibi mali sonuçlarıyla velayet gibi diğer sonuçlarından da kadın ve erkekler eşit şekilde yararlanır. Türk Medeni Kanunu'nda LGBTİ+ birliklikleri düzenleyen bir hüküm yer almamaktadır.

2.2.2. Ceza Kanunu

Mülteci ya da şartlı mülteci statüsü kazanmış olup olmadığına bakılmaksızın göçmen kadınların ve LGBTİ+'ların Türkiye'de toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalması durumunda başvurulacak ulusal mevzuat kaynaklarından biri kuşkusuz Türk Ceza Kanunu (TCK)'dir. Nitekim yabancılık unsuru içersin ya da içermesin Türkiye'de işlenmiş suçlarda TCK hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Uygulamada özellikle dil bariyeri ve sınır dışı edilme korkusu nedeniyle adalete erişimde sıkıntılar olmakla birlikte, mülteci şiddet mağduru kadınların ve LGBTİ+'lar TCK'nın toplumsal cinsiyet temelli şiddet kapsamında sağladığı korumadan yararlanma bakımından T.C. vatandaşlarıyla kanun önünde eşittir.

Mülteci kadınların ve LGBTİ+'ların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru olması durumunda uygulama alanı bulan başlıca düzenlemeler TCK m. 80 insan ticareti suçu, TCK m. 81 kasten öldürme suçu, TCK m. 84 intihara yönlendirme suçu ve TCK m. 86 kasten yaralama, TCK m. 96 eziyet suçu, TCK m. 102 cinsel saldırı suçu, TCK m. 103 uyarınca çocukların cinsel istismarı suçu, TCK m. 104 reşit olmayanla cinsel ilişki suçu ve TCK m. 105 cinsel taciz suçu düzenlemesidir. Ayrıca, TCK m. 109 kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, TCK m. 227 fuhuşa zorlama suçu haricinde, özellikle TCK m. 232 kötü muamele suçu ev içi şiddet açısından şiddet mağduru olan mülteci kadınlar ve LGBTİ+'lar için uygulama alanı bulabilir. TCK m. 233 aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali ve m. 234 çocuğun kaçırılması ve alıkonulması suçları da mülteci kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı uygulanabilecek düzenlemelerdendir. Mayıs 2022 senesinde yapılan değişiklikler ile TCK 123'üncü maddesine eklenen bir madde ile "ısrarlı takip" suçu ihdas olunmuştur. Yine anılan kanun değişiklikleri kapsamında Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda 234 ve 239. maddelerde yapılan değişiklik neticesinde mülteci kadın ve çocukların maruz kaldığı cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, ısrarlı takip suçu, kadına karşı işlenen kasten yaralama, işkence veya eziyet suçları için baro tarafından ücretsiz olarak avukat görevlendirilmesi mümkün hale gelmiştir.

2.2.3. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Mültecilere yönelen toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadele açısından hayat kurtarıcı niteliğe sahip olması bakımından en önemli mevzuat kaynaklarından biri Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanundur. İstanbul Sözleşmesi'nin çizdiği yol haritasına iç hukukta işlerlik kazandırmak amacıyla 2012 senesinde yürürlüğe konulmuş olan 6284 sayılı Kanun kadınların, çocukların ve aile bireylerinin şiddete maruz kalması veya şiddet tehlikesi altında bulunmaları durumunda alınacak önemleri hükme bağlamaktadır. Kanun bu bağlamda yalnızca vatandaşları değil resmi evlilik bağı aranmaksızın kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet mağduru olan herkesi, yani tüm mültecileri ve LGBTİ+'ları da korumaktadır.

6284 sayılı Kanun'un getirmiş olduğu "şiddet" tanımı, avukatlar arasında dahi sıklıkla ceza hukuku perspektifiyle ele alındığı için eksik ya da hatalı kavranmaktadır. Bir tedbir kanunu olan 6284 sayılı Kanun, şiddeti "kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış" olarak tanımlamaktadır. Bir başka ifadeyle, 6284 kapsamında şiddet yalnızca gerçekleşmiş vakaları değil, gerçekleşmesi muhtemel hareketler ile tehdit ve baskıyı da içermektedir. Bu ayırım, ceza hukuku ile tedbir hukuku arasındaki usul ve esasa ilişkin derin farklılıkların doğal bir sonucu olması bakımından önemlidir. Zira bir tedbir kanunu olan 6284'ün amacı, şiddet tehlikesi bulunan hallerde, şiddetin neden olduğu yıkıcı zararların (çoğu hallerde kadınların hayatını kaybetmesine varan telafisi mümkün olmayan zararın) gerçekleşmesini beklemeden, tedbir ve önlemler ile şiddet vakasının önüne geçmektir. Bu nedenle, ceza hukukunun aksine katı ispat hukuku ilkeleri ile değil, hızlı hareket etmeye imkan veren beyan esaslı daha esnek usulleri temel alır. Nitekim, ceza hukukunun aksine tedbir hukuku kapsamındaki önleyici ve koruyucu tedbirler çoğunlukla şiddet failinin özgürlüklerini kısıtlamaya yönelik değil, şiddete uğrama riski bulunan kişilerin şiddetten uzaklaşabilmesini sağlamaya yöneliktir ve kısa sürelidir. Zira şiddetten uzaklaşmak ve can güvenliğinin sağlanmasında günler, saatler ve hatta dakikalar, hayati öneme sahiptir.

6284 sayılı Kanun gereğince, şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınlar, çocuklar, aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurları, şiddetin önlenmesi ve şiddetten korunma amacıyla en yakın karakola, savcılığa veya aile mahkemesine tedbir kararı verilmesine yönelik başvuru yapabilirler. 6284 sayılı Kanun kapsamında talep edilebilecek tedbirler (bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla) şu şekildedir:

Şiddet mağduru kadın ya da ev içi şiddet mağduru için;

- Geçici maddi yardım yapılması,
- Uygun barınma yeri sağlanması,
- Psikolojik, mesleki, hukuki ve sosyal rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi,
- Kişinin talebi üzerine veya resen geçici bir şekilde koruma altına alınması,
- Çocuğuna kreş imkânı sağlanması,
- Kimlik bilgilerinin değiştirilmesi,
- Sığınma evine yerleştirilmesi,
- İş yerinin nakli gibi tedbir kararları verilmektedir.

Şiddet mağdurunun talebine ve olayın özelliğine göre, şiddet uygulayanlar için ise;

- Şiddet mağduruna yönelik tehdit, hakaret, aşağılama küçük düşürücü söz ve davranışlarda bulunmama,
- Şiddet uygulayanın müşterek konuttan veya bulunduğu yerden uzaklaştırılması ve müşterek konutun şiddet mağduruna tahsisi,
- Konuta ve iş yerine yaklaştırılmama,
- Şahsi eşyalara ve ev eşyalarına zarar vermeme,
- Çocuklarla ilişkinin sınırlanması veya kaldırılması,
- Mağdurun yakınlarına, tanıklarına ve çocuklarına yaklaşmama,
- Telefon ve iletişim vasıtaları ile rahatsız etmeme,
- Silahlı var ise kurumuna teslim etme gibi tedbir kararları verilebilir.

6284 sayılı Kanun kapsamındaki tedbir kararları birkaç ay gibi kısa sürelerle verilebilmektedir. Şiddet tehlikesinin devam etmesi durumunda şahsın talebi üzerine veya mahkemece tedbirlerin devamına veya kaldırılmasına karar verilmektedir. Şiddet uygulayanın, kararın kendisine tebliğinden itibaren tedbir süresince karara aykırı hareket etmesi halinde mahkemece 3-10 gün arası zorlama hapsine hükmedilebilecektir. Zorlama hapsi kararı ancak hakim tarafından verilebilir. Bununla birlikte, zorlama hapsi etkili bir şekilde uygulanmamaktadır.¹²

¹² İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, Adli Yardım Bürolarına Başvurularda Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanun Uyarınca Alınan Tedbir Kararları Raporu. (2020), s.14.

İKİNCİ BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ SIĞINMA BAŞVURULARI, TÜRKİYE’DE KAYIT VE HAKLAR

1. Uluslararası Hukukta Mülteci Tanımı, Belli Bir Toplumsal Gruba Mensubiyet İlişkisine Dair Uluslararası Hukuk Belgelerindeki Düzenlemeler ve Cinsiyet Temelli Sığınma Başvuruları

1.1. Uluslararası Hukukta Mültecilik Tanımı

Uluslararası hukukta mültecilik tanımı, 1951 Cenevre Sözleşmesi veya diğer adıyla Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme’de tanımlanmaktadır. Sözleşme mülteci tanımını belirlemeyi, mültecilerin haklarını düzenlemeyi ve korumayı amaçlar.

“Mülteci” kavramı 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 1(A)(2) maddesinde;

- ırk,
- din,
- tabiiyet,
- belli bir toplumsal gruba mensubiyet,
- siyasi düşünceler

yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen, yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs, şeklinde tanımlanmıştır.

“Yerinde mülteci” ise menşe ülkelerinden ayrıldıklarında mülteci olmayan ancak daha sonra mülteci haline gelen kişileri ifade etmektedir. Yerinde mültecilerin haklı zulüm korkusu, kendi ülkelerinden ayrıldıktan sonra yoğunlaşan siyasi baskı veya zulüm içeren uygulamaların başlamasından kaynaklanabilir.¹³ Yerinde mültecilik (sur place) talebi, LGBTİ+’lar örneğinde kişinin sığınma ülkesinde bulunduğu sırada cinsel yöneliminin ve cinsiyet kimliğinin başka insanlar tarafından açığa çıkarılmasıyla ortaya çıkan zulüm korkusu sebebiyle oluşabilir. Başvuru sahibine, sığınma ülkesindeki faaliyetleri sebebiyle ya da menşe ülkesinden ayrılmasının ardından menşe ülkesinde meydana gelmiş ya da meydana gelecek faaliyetler sonucunda zulüm korkusu yaşıyorsa yerinde mülteci statüsü verilebilir.

¹³ Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Göç Terimler Sözlüğü. (2. Baskı, Ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath) https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, s. 111.

1.2. Geri Göndermeme İlkesi

1951 Cenevre Sözleşmesi 33. maddesine göre hiçbir taraf devlet bir mülteciyi, bulunduğu ülkenin güvenliğini ciddi sebeplerle tehlikeye sokması veya özellikle ciddi bir ada suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmadığı müddetçe, belli bir sosyal gruba mensubiyeti sebebiyle hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir.

Mülteci tanımına dahil olan kişilerin bulunduğu devletler geri göndermeme ilkesiyle bağlıdır. Kadın sığınmacılar, haklarını hiçbir zaman ayrımcılığa maruz kalmayacak şekilde kullanılmalıdır, erkek aile fertleri yanında olmadan bağımsız olarak kullanabilmelidir. Aynı zamanda hamile kadınlar ve emziren anneler, belirli ihtiyaçları olduğu için idari gözetime alınmamalıdır. Gözaltına alınmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda kadınların belirli hijyen ihtiyaçlarının doğru olarak sağlanması için ilgili personeller eğitim almalıdır. Kadınların mülteci statüsü talepleri çocuklarını koruma isteğinden de kaynaklanabilir, bu durumda başvuru sahibi kadın mülteci olarak kabul edildiğinde çocuğu da mülteci statüsünde tanınmalıdır veya çocuğun mülteci olarak kabul edildiği durumda da ebeveyn mülteci statüsünde tanınmalıdır (asıl başvuru sahibinin statüsünden kaynaklanan statü). Ayrıca kadınlar ve erkekler kendi vatandaşlığını çocuklarına aktarmada eşit haklara sahip olmalıdır. Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara kendilerine yardımcı ve çocukların çıkarlarını koruyacak yasal temsilci tahsis edilmelidir.¹⁴

Mülteci taleplerinde başvuru sahiplerinin zulüm korkusu değerlendirilmesinin geleceğe yönelik yürütülmesi ve haklarında alınacak kararların basmakalıp kavramlara dayandırılmaması gerekir.¹⁵ Aile ve toplumun onaylamayışı, zorla ya da erken yaşta evlendirilme, zorla hamile bırakma ve/veya eş tarafından işlenen cinsel saldırı, LGBTİ+ kimliğinin ülkesinde gelir getirici herhangi bir istihdam imkanını büyük ölçüde olanaksız kılması zulüm türlerindedir. Ülkedeki homofobi eylemleri, kanunların ne ölçüde uygulandığının saptanmaması LGBTİ+'ların zulme uğrayacağıının delili olabilir. Kişi, zulümden sakınmak için kimliğini, görüşlerini, özelliklerini değiştirdiği ya da gizlediği için mültecilik statüsünden yoksun bırakılamaz. Ayrımcılık yasağı öngören kanunlar ile LGBTİ+ organizasyonları ve etkinlikleri gibi belirli unsurların mevcut olması, başvuru sahibinin korkusunun haklı nedenlere dayanırlığını zayıflatmayabilir; değişim sadece hukuken değil fiilen de olmalıdır. LGBTİ+'ların görmüş olduğu muameleyi belgelendirme kapasitesi sınırlı olduğu için LGBTİ+'ların zulme uğramadığı düşünülmemelidir. Toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı mülteci statüsü taleplerinde bazı başvuru sahipleri kendilerini LGBTİ+ terminolojisine göre tanımlamayabilirler, dolayısıyla karar mercileri LGBTİ+ terminolojisini katı biçimde uygulamamalıdır.

¹⁴ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW), Kadınların Mülteci Statüsü, Sığınma, Vatandaşlık ve Vatansızlığının Toplumsal Cinsiyetle İlgili Boyutlarına İlişkin 32 No lu Genel Tavsiye Kararı. (2014).

¹⁵ Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolüyle Değişik Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme. (1951).

Başvuru sahibi cinsel yönelimini ve/veya cinsiyet kimliğini kendini tanımlarken, aile, toplum, romantik ve cinsel ilişkilerinde, seçtiği dinle belli etmemiş olabilir. Kendisi cinsel yönelimini/cinsiyet kimliğini kabul etme aşamasında ya da yetiştiği ortamdan dolayı bunu bastırma eğiliminde olabilir. Başvuru sahibinden cinsel eylemlerine yönelik delil getirmesi beklenmemeli ve istenmemelidir, tıbbi testlere tabi tutulması insan haklarına aykırıdır ancak interseks veya trans başvuru sahiplerinin kendi istekleriyle cinsiyet uyum süreciyle ilgili delil sunması durumunda kişisel beyanın etkisi artabilir.¹⁶

1.3. Belli Bir Toplumsal Gruba Mensubiyet ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Sığınma Başvuruları

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan mülteci tanımında toplumsal cinsiyet temelli zulme maruz kalma riski ve korkusu altında olma, doğrudan mültecilik sebeplerinden biri olarak belirtilmemiştir. Fakat uluslararası düzenlemeler ile toplumsal cinsiyet temelli sığınma başvurularının belli bir toplumsal gruba mensubiyet başlığı altında değerlendirileceği kabul edilmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi 1(A)(2) maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine dayalı olan Mülteci Statüsü Talepleri Kılavuzu'nda, toplumsal cinsiyet temelli sığınma başvuru talebinde bulunabilecek bireylerden bahsedilir:

“LGBTİ+ bir başvuru sahibinin 1951 Sözleşmesi çerçevesinde bir mülteci olup olmadığına ilişkin gereğine uygun bir analiz başvuru sahiplerinin toplumda, oldukları gibi ve bunu saklamaya gerek kalmadan yaşama hakkına sahip oldukları dayanağından başlamalıdır. Cinsel yönelim ve/veya cinsiyet kimliği doğuştan gelen ya da değişmez olan, ya da bir kişinin vazgeçmesine ya da saklamasına gerek duyulmaması gereken insan kimliğinin temel bir yönüdür. Bir kimsenin cinsel yönelimi ve/veya cinsiyet kimliği, cinsel davranışı veya bir cinsel eylemi ya da dış görünümü veya kıyafeti ile açığa çıkabilirken, başvuru sahibinin bir toplumda nasıl yaşadığı veya kimliğini nasıl ifade ettiği (ya da etmek istediği) dâhil, bir dizi diğer faktörle de ispat edilebilir.”¹⁷. “Bir başvuru sahibinin hüküm süren siyasi, kültürel ve sosyal normlara uymayan ya da uymuyor olarak görülen gerçek ya da algılanan cinsel yönelimi ve/veya toplumsal cinsiyet kimliği nedeniyle zulüm zararından korktuğu bir mültecilik talebinde, kişinin cinsel yönelimi ve/veya toplumsal cinsiyet kimliği, ilgili bir faktör olabilir. Toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğinin kesişen unsurları, cinsel yönelim ve/veya toplumsal cinsiyet kimliği soruları uyandıran taleplerin değerlendirmesinin vazgeçilmez bir parçasıdır.”¹⁸

Beklenen toplumsal cinsiyet rollere uygun olmamak sonucunda gerçekleşen zarar, genellikle bu taleplerin esas unsurlarındandır. Belirli bir sosyal gruba mensubiyet, zamanın değişimine ayak uyduran, grupların değişen niteliklerine uyum sağlayacak şekilde yorumlanmalıdır; dolayısıyla hep aynı yorumlanamaz.

¹⁶ Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No:9 -Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine dayalı olan Mülteci Statüsü Talepleri. (2012).

¹⁷ Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No:9 -Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine dayalı olan Mülteci Statüsü Talepleri. (2012), para 12.

¹⁸ Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No:9 -Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine dayalı olan Mülteci Statüsü Talepleri. (2012), para 13.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (“BMMYK”), belirli bir sosyal grubu “Zulme uğrama riski haricinde ortak bir özelliği paylaşan, ya da toplum tarafından bir grup olarak algılanan bir grup insan. Söz konusu özellik çoğu zaman doğuştan gelen, değiştirilemez ya da bir kimsenin kimliğine, vicdanına ya da insan haklarını kullanmasına temel teşkil eden bir özellik olacaktır.” şeklinde tanımlamaktadır.¹⁹

Belli bir sosyal gruba mensubiyet çerçevesinde toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve/veya cinsiyet kimliği, siyasi görüş, din, sosyal normlar ve kültürel nedenler mültecilik statüsü için haklı nedene dayanan zulüm korkusuna katkı sağlayan sebep olabilir.

BMMYK’nin Toplumsal Cinsiyete Dayalı Zulüm Hakkındaki Kılavuz İlkelerinde kabul ettiği üzere; “Cinsel yönelime dayalı mültecilik talepleri, bir toplumsal cinsiyet unsurunu da içinde barındırır. Bir talep sahibinin cinselliği ya da cinsel eylemleri, cinselliğinden ya da cinsel eylemlerinden dolayı zulüm fiiline maruz kaldığı bir mültecilik talebinde ilgili bir unsur olabilir. Böylesi vakaların birçoğunda, talep sahibi, sosyal ya da kültürel bağlamda tanımlanmış rollere ya da cinsiyetine atfedilen davranış beklentilerine bağlı kalmayı reddetmiştir.”²⁰

“Toplumsal cinsiyetin etkisi,yalnızca kadınların mültecilik talepleri değil diğer toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler tarafından yapılan mültecilik talepleriyle de ilgili bir faktördür. Karar mercilerinin, cinsiyet/toplumsal cinsiyete dayalı tecrübelerdeki farklılıklara karşı dikkatli olmaları gerekir.”²¹

Sığınma başvuruları dışında başvuruların reddi gibi durumlar için de CEDAW’da ve BMMYK 9 Nolu Kılavuz İlke’de takip edilmesi gereken yollar tarif edilmiştir:

“Sığınma başvuruları reddedilmiş olan kadın sığınmacılar insan onuruna yakışır ve ayrımcılık içermeyen bir şekilde geri iade sürecine tabi tutulmalıdır.”²²

“Utanç duygusu, etiketlenme veya travma gibi nedenlerle bazı kadınlar yaşadığı veya korktuğu işkencenin gerçek boyutlarını açığa vurma ya da tanımlama hususunda isteksiz olabilmektedir. Bu kişilerin, otoritede yer alan kişilerden veya aileleri ve/veya toplumları tarafından reddedilmeden veya intikam alınmasından korkmaya devam ettiği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır.”²³

¹⁹ Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No:9 -Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine dayalı olan Mülteci Statüsü Talepleri. (2012).

²⁰ Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Toplumsal Cinsiyete dayalı Zulüm hakkında Kılavuz İlkeler (2002), para 16.

²¹ Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Küresel Yuvarlak Masa Toplantısı Özet Sonuçları. (2011), para 5.

²² Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW), Kadınların Mülteci Statüsü, Sığınma, Vatandaşlık ve Vatansızlığının Toplumsal Cinsiyetle İlgili Boyutlarına ilişkin 32 No lu Genel Tavsiye Kararı. (2014).

²³ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW), Kadınların Mülteci Statüsü, Sığınma, Vatandaşlık ve Vatansızlığının Toplumsal Cinsiyetle İlgili Boyutlarına ilişkin 32 No lu Genel Tavsiye Kararı. (2014).

CEDAW'a taraf devletler;

- Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet esaslı ayrımcılığın buna maruz kalan kadınların üzerindeki olumsuz etkilerini tanımalı ve ayrımcılığı yasaklamalı;
- Devlet adına hareket eden kişilerin ve özel kişilerin bu yükümlülüğe uygun davranmalarını;
- Özel koruma ve yardıma ihtiyacı olan kadınların erken tespit edilmesini;
- Kadınların haklarına ilişkin anlayacakları bir dilde haklarına nasıl erişim sağlayacağı ile ilgili bilgilendirilmesini;
- Bir yabancıyla evlenme ya da kocasının evlilik süresi içinde vatandaşlığını değiştirmesi durumunda kadının otomatik olarak vatandaşlığının değişmemesini ve vatansız bırakılmamasını veya kocasının uyruğuna geçmeye zorlanmamasını sağlamalıdır.

2.Yürürlükteki Mevzuat Kapsamında Uluslararası ve Geçici Koruma Statüleri ve Kayıt Usulü

Türkiye'deki ilgili mevzuat incelendiğinde uluslararası ve geçici koruma konularında başvurulması gereken hukuksal düzenlemelerin 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ("YUKK"), ilgili kanundaki yetkiye dayanılarak çıkarılan Yönetmelik ("YUKK Yönetmeliği") ve Geçici Koruma Yönetmeliği olduğu görülür.²⁴

2.1. Uluslararası Koruma

2.1.1 Uluslararası Koruma Statüleri

YUKK'ye göre uluslararası koruma kapsamında değerlendirilen üç statü vardır: Mültecilik, şartlı mültecilik ve ikincil koruma statüleri.

a.Mültecilik

Mültecilik statüsü hakkında bahsedilmesi gereken ilk husus, coğrafi bir sınırlamaya tabi olduğudur. Nitekim bu durum, YUKK'nin mültecilik statüsünü düzenleyen 61. maddesinde "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar" denilmek suretiyle ifade edilmiş; 3. maddede ise "Avrupa ülkeleri" kavramının Avrupa Konseyi üyesi olan ülkeler ile Cumhurbaşkanınca belirlenecek diğer ülkeleri kapsadığı belirtilmiştir.

Mültecilik statüsünün kazanımı için gerekli olan diğer koşullar, yukarıda da bahsedildiği üzere, şunlardır:

- Kişinin; ırkı, dini, uyruğu, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan,
- İlgili korku sebebiyle ülkesinin dışında bulunan,

²⁴ Uluslararası korumaya ilişkin hükümler, YUKK'nun üçüncü kısmında; geçici korumaya ilişkin hükümler ise YUKK'nun dördüncü kısmında düzenlenmiştir.

- Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da duyduğu korku sebebiyle bu korumadan yararlanmak istemeyen bir yabancı olması veya;

- Yukarıda sayılan türdeki olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, ikamet ülkesine dönemeyen ya da söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız bir kişi olması.

İlgili şartları taşıyan uluslararası koruma başvurusunda, statü belirleme işlemlerinden sonra mülteci statüsünün verildiği, 61. maddede düzenlenmiştir.

b. Şartlı Mültecilik

Şartlı mültecilik statüsü, mültecilik statüsünün verilme şartları ile büyük ölçüde aynı esaslara tabi olmakla birlikte mültecilik statüsünden çok önemli bir yerde ayrılır ki bu da başvurucunun Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle başvuruyor oluşudur. Bu şart dışında şartlı mültecilik statüsünün verilme koşulları da mültecilik statüsü başlığı altında belirtilen koşulların gerçekleşmesine bağlıdır.

Kanun'un 62. maddesinde de belirtildiği üzere, şartlı mültecilik statüsü elde etmiş kişilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeye dek Türkiye'de kalmasına izin verilir. Yani bu kişiler, *"üçüncü ülkelere iltica etmek üzere"* Türkiye'de uluslararası koruma altına alınan kişilerdir.²⁵ Durum böyle olsa da, şartlı mülteci statüsü elde etmiş kişilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmemeleri halinde bu statüleri sona ermiş olmaz.

c. İkincil Koruma Statüsü

İkincil koruma statüsü;

- Mülteci ya da şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen,
 - Menşe ya da ikamet ülkesine gönderildiğinde;
- ölüm cezası mahkumiyeti veya infazıyla karşılaşacak,
- işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza/muameleye maruz kalacak,
- ayırım gözetmeyen silahlı şiddet olayları nedeniyle şahsına yönelik ciddi bir tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ya da ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da ilgili tehdit yüzünden yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye verilir.²⁶

Yani ikincil koruma statüsü, mülteci sayılmamakla birlikte "geri gönderme yasağı"²⁷ kapsamında olanlara uygulanan bir koruma türüdür.

2.2. Geçici Koruma

Kanunda düzenlenen bir başka statü ise geçici koruma statüsüdür.²⁸

²⁵ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Şartlı Mülteci". <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> .

²⁶ YUKK, m. 63.

²⁷ Sınır dışı etme kararı alınamayacaklar YUKK m. 55'te düzenlenmiştir.

²⁸ YUKK, m. 91.

Geçici koruma statüsü; ülkesine geri dönemeyen, “acil ve geçici” koruma bulma amacıyla “kitlese” olarak Türkiye sınırlarına gelmiş ya da ülke içine girmiş kişiler için verilebilecektir. YUKK’de resmîlik kazanan geçici koruma statüsüne dair düzenlemeler, cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmeliklerle yapılır.²⁹

Geçici koruma statüsünü uluslararası koruma statülerinden ayıran en önemli durum, onun, bireysel olarak uluslararası koruma başvuruları alınmayan kişilere sağlanıyor oluşudur.³⁰ Ülkesinden ayrılmış ve oraya dönemeyen insanların kitlese olarak Türkiye sınırlarına ulaşmaları söz konusu olmalıdır. Bu durum, geçici koruma statüsünün, acele koruma sağlanmasını gerektiren, olağanüstü hallerde gündeme geldiğini gösterir. İşte bu hallerde geçici koruma statüsüyle; tek tek uluslararası koruma sağlama işlemlerini kabulden ziyade, geri göndermeme ilkesi kapsamında bu kişilerin ülkeye kabulü, temel ve acil ihtiyaçlarının giderilmesi ve gerekli acil korumanın sağlanması hedeflenmiştir.³¹

2.2.1. Geçici Koruma Sağlanacaklar

Geçici Koruma 6458 sayılı Kanun’un 91. maddesinde düzenlendiği üzere ülkesinden ayrılmaya zorlanmış;

- Ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen;
- Acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlese olarak sınırlarımıza gelen veya sınırları geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

Geçici Koruma Yönetmeliği Geçici m. 1’e göre: “*Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlese veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar.*” Geçici korumanın uygulandığı süre içinde bu kişilerin bireysel uluslararası koruma başvurularının işleme konulmayacağı hükmü de Yönetmelik’te yer almaktadır.

2.2.2. Geçici Korumanın Sona Ermesi

Geçici Koruma Yönetmeliği m. 11 kapsamında, geçici koruma uygulamasının sona ermesi düzenlenmiştir. Buna göre, İçişleri Bakanlığı, geçici korumanın sona erdirilmesi için Cumhurbaşkanına teklifte bulunabilir. Geçici koruma, Cumhurbaşkanı kararıyla sonlandırılır.

Geçici Koruma Yönetmeliği m. 11(2) uyarınca Cumhurbaşkanı, sonlandırma kararıyla birlikte geçici korumayı tamamen durdurarak:

- Geçici korunanların ülkelerine dönmesine;
- Geçici korunanlara koşullarını taşıdıkları statünün toplu olarak verilmesine ya da uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesine;
- Kanun kapsamında belirlenecek koşullarda Türkiye’de kalmalarına izin verilmesine karar verebilir.

²⁹ YUKK, m. 91(2).

³⁰ Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 1.

³¹ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Geçici Korumanın Unsurları”. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumanin-unsurlari>.

a. Geçici Korumanın Bireysel Olarak Sona Ermesi

Geçici Koruma Yönetmeliği m. 12 uyarınca, aşağıdaki hallerde geçici koruma bireysel olarak sona erer:

- Geçici korunanın kendi isteğiyle Türkiye’den ayrılması;
- Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanılması;
- Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapılması;
- Ölüm;
- Kanunda yer alan diğer yasal kalış türlerinden birisi ile kalış hakkı kazanılması;
- Türk vatandaşlığının kazanılması.

2.3. Uluslararası Koruma Kapsamında Kayıt Usulü

YUKK m. 69 uyarınca, uluslararası koruma kapsamında “kayıt usulü” üç aşamaya tabidir:

1-Başvurucu, ilk önce uluslararası koruma başvurusunda bulunmalıdır.

2-İkinci aşama, mülakattır. Başvurucu kendisine başvuru anında belirtilen tarihte mülakata girmelidir.

3- Son aşama ise karar aşamasıdır. Karar, Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne verilir.

2.3.1. Başvuru Aşaması³²

Kanuna göre uluslararası koruma başvuruları valiliklere bizzat yapılır,³³ öyle ki başvuru işlemi, özel vekalet verilmiş avukat aracılığıyla dahi yapılamaz. Başvuruları karşılayan makam olarak valilik, o ildeki kamu otoritesini temsil eder.³⁴ Başvurular ülke içindeki ya da sınır kapılarındaki kolluk birimlerine yapıldığında, derhal Valiliklere bildirilir, işlemler Valilik tarafından yürütülür.³⁵ Uygulamada başvuruları karşılama ve değerlendirmeye yetkili makamın Göç İdaresi İl Müdürlükleri olduğu görülmektedir.

Başvuranlar, kendileriyle birlikte aynı gerekçeyle gelen aile bireyleri adına da başvuru yapabilirler. Fakat ergin aile bireyleri adına başvuru yapılabilmesi için muvafakatlerinin alınması gerekmektedir.³⁶

Uluslararası koruma başvuruları Valiliklerce kaydedilir.³⁷ Başvuranlar, kimlik bilgilerini doğrulayacak belgeleri ilgili makamlara sunmakla yükümlüdürler.³⁸ Ancak uygulamada genellikle koruma başvurusunda bulunan insanların yanında gerekli belgeleri getiremediği görülür.

³² Başvuru aşamasına dair hükümler YUKK m.65 ve 69’da düzenlenmiştir.

³³ YUKK, m. 65(1).

³⁴ İzmir Barosu. Adli Yardım Alanında Çalışan Avukatlar İçin Mülteci Hukuku Rehberi. (2020), s. 18.

³⁵ YUKK, m. 65(2).

³⁶ YUKK, m. 65(3).

³⁷ YUKK, m. 69(1).

³⁸ YUKK, m. 69(2).

Bu durumda değerlendirmeyi başvurucu ve memur birlikte yapar. Memur, ilgili beyanların doğruluğunu ispatlamak için tüm imkanlarını kullanır. Buna rağmen tüm bilgilerin doğrulanamadığı durumda ise, başvurucunun beyanları inanılır gözüküyor ve doğruluklarına şüphe düşürecek ciddi olgular da bulunmuyorsa, başvurucunun beyanlarının doğru olduğu kabul edilir.³⁹

Kayıt esnasında, başvurucudan ülkesini terk etme sebebi, başvuru yapmasına neden olan olaylar gibi birtakım bilgiler ve bunlara dair belgeler istenir.⁴⁰ Mülakat zamanı ve yeri de kayıt esnasında başvurucuya bildirilir.⁴¹

2.3.2. Mülakat Aşaması ⁴²

Mülakat, kayıt tarihinden itibaren 30 gün içinde mülakat yapılır. Mülakatta uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişinin kayıt sırasındaki iddiaları ve bunların inandırıcılığının tespiti ve ihtiyaç duyulursa başka konular hakkında araştırma yapılarak mülakat geręekleştirilir.⁴³ Başvurucunun avukatı da talep üzerinde mülakata gözlemci olarak katılabilir.⁴⁴

Kayıt sahibi, uluslararası koruma başvurusunu destekleyecek tüm bilgi ve belgeleri yetkili makamlara sunmak zorundadır.⁴⁵ Gerekli görüldüğü durumda birden çok mülakat yapılabilir.⁴⁶

Mülakat esnasında başvurucunun Türkiye'ye ne zaman ve hangi yollarla giriş yaptığı, yakınları, geçimini nasıl sağladığı, vatansız kalmasına ilişkin süreç, önceden sahip olduğu ülke vatandaşlıklarına ilişkin bilgiler ele alınır.⁴⁷

Kayıt işlemleri tamamlanınca başvuru sahibi ve varsa aile üyelerine uluslararası koruma talebinde buldukları bilgisi ve yabancı kimlik numaralarını içeren Uluslararası Koruma Sahibi Kimlik Belgesi düzenlenir.⁴⁸ Bu belge hiçbir harca tabi değildir.⁴⁹ Bu kimlik sayesinde başvuru sahipleri, ikamet izni almadan Türkiye'de bulunabilir⁵⁰ ve statülerinin belirlenmesini beklemek durumunda kalmadan YUKK'de düzenlenen⁵¹ birtakım sosyal haklardan yararlanabilir. Örneğin avukat ücretini karşılayamayan kişiler için avukatlık hizmeti sağlanması (m. 81,(2)), sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan danışmanlık hizmetlerinden yararlanma (m. 81(3)), ilköğretim ve ortaöğretimden hizmetlerinden yararlanma (m. 89(1)), sosyal yardım ve hizmetlere erişim (m. 89(2)) gibi.

³⁹Birleřmiř Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Öçütler ve Usuller Hakkında El Kitabı. (2013), para 196.

⁴⁰ YUKK, m. 69(3).

⁴¹ YUKK, m. 69(5).

⁴² Mülakat aşamasına dair hükümler YUKK m. 75'de düzenlenmiştir.

⁴³ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 86(1).

⁴⁴ YUKK, m. 75(1).

⁴⁵ YUKK, m. 75(2).

⁴⁶ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 88(1).

⁴⁷ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 48.

⁴⁸ YUKK, m. 76.

⁴⁹ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 90(1).

⁵⁰ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 90(2).

⁵¹ İlgili sosyal haklar YUKK m. 81 ve 89'da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

2.3.3. Karar Aşaması⁵²

Karar, en geç 6 ay içinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce verilir⁵³ ve ilgiliye, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilir.⁵⁴

Uluslararası koruma statülerinden birinin verilmesinin karar verildiği kişiye, yabancı kimlik numarasını içeren kimlik belgesi düzenlenir.

2.4. Geçici Koruma Statüsünde Kayıt Usulü

Geçici korumaya konu yabancı ve varsa ailesi, Türkiye sınırlarına ya da içine ulaştıktan sonra, en kısa süre içinde, yetkili kolluk birimleri tarafından en yakın sevk merkezine götürülür. İlgili birimler; yabancı/ailesi hakkında kimlik ve ülkeye giriş bilgilerini içeren bir tutanağı hazırlar. Yetkili kolluk birimlerine bu tutanak da teslim edilir.⁵⁵

Yabancıların kayıt işlemleri sevk merkezinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce yapılır.⁵⁶

Geçici koruma kapsamındaki kayıt işlemlerinde geçerli yöntemler, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 21. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Buna göre:

- Yabancı, sevk merkezinde kendisine verilen kayıt formunu doldurur (2(b)). Kimliğine ilişkin belge sunamayan yabancıların beyanı esas alınır (2(c)).
- Kayıt altına alınanların kimlik bilgileri derhal Genel Müdürlüğe iletilir (2(d)). Kayıt bilgileri; doğum, ölüm, evlilik gibi hallerde güncellenir. (4)
- Geçici koruma altındaki yabancılar, adres kayıt sistemine kaydedilir (5).
- Geçici koruma kaydı tamamlananlara 'valilikler' tarafından 'geçici koruma kimlik belgesi' düzenlenir.⁵⁷
- Bu kimlik belgesini alanlara, yabancı kimlik numarası da verilir. ⁵⁸

3. 6458 Sayılı Kanun ve YUKK Yönetmeliğinde Düzenlenen Özel İhtiyaç Sahipleri Hakkındaki Düzenlemeler

YUKK özel ihtiyaç sahiplerini,

- Refakatsiz çocuklar,
- Engelli bireyler,
- Yaşlılar,
- Hamile kadınlar, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da babalar,
- İşkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiler olarak göstermiştir.⁵⁹

Bu gruplar içerisinde yer alan kişilere, diğer mültecilerin de ortak olarak elde edebileceği hakların dışında, uluslararası koruma talebi süreçlerinde ve Türkiye'de buldukları süre boyunca çeşitli haklara ulaşma bakımından öncelik tanınmıştır.

⁵² Karar aşamasına dair hükümler YUKK m. 78'de düzenlenmiştir.

⁵³ YUKK, m. 78(1).

⁵⁴ YUKK, m. 78(6).

⁵⁵ Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 17(4).

⁵⁶ Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 19(1).

⁵⁷ Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 22.

⁵⁸ Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 22(2).

⁵⁹ YUKK, m. 3(1)(1).

3.1. Uluslararası Koruma İşlemlerinde

Başvuru sahiplerinin öncelikle yukarıda sayılan gruplardan birinde olup olmadığı tespit edilir. İlk başvuru aşamasında tespit edilmese veya başvurucu tarafından bu hususlardan herhangi biri dile getirilmemiş olsa dahi, ilerleyen aşamalarda özel ihtiyaç sahibi olduğu beyan edilebilir. Uluslararası koruma işlemlerinin herhangi bir aşamasında özel ihtiyaç sahibi olduğu anlaşılanlara, tüm iş ve işlemlerinde öncelik tanınacağı kanunda belirtilmiştir.⁶⁰

Kural olarak uluslararası koruma başvuruları bizzat yapılır, ancak refakatsiz çocuklar ve diğer başvuru sahiplerinin başvurularını bizzat yapamadığı durumlarda, başvuruları ilgili birimler tarafından buldukları yerde de alınabilir. Başvuru sırasında alınan beyanlar kişinin kendisini ifade edebileceği bir dilde alınır ve başvuru yapan kişi özel ihtiyaç sahibi ise, buna ilişkin bilgiler kaydedilir.⁶¹

Mülakatlarda özel ihtiyaç sahiplerine, bir önceki bölümde saydığımız her başvurudan için geçerli olan hakların yanında, bazı ekstra haklar tanınmıştır. Eğer başvuran kişi özel ihtiyaç sahibi ise bu durumun mülakat aşamasında da gözetileceği belirtilmiştir.⁶² Mülakatlar gerektiğinde birden fazla kere de yapılabileceği için, başvuru sahibinin yaşadıklarını tekrar anlatması travmalarını tetikleyebilecek ise, mülakatın sesli veya görüntülü olarak kaydedilmesi talep edilebilir.⁶³ Başvuru sahibinin yazılı talebi üzerine özel durumları göz önünde bulundurularak psikolog, pedagog gibi söz konusu durumla ilgili uzmanlar mülakata katılabilir.⁶⁴

Tebliğat işlemlerinde de özel ihtiyaç sahiplerinin durumları gözetilmelidir.⁶⁵

Kanunda refakatsiz çocuklarla ilgili ayrı düzenlemeler de mevcuttur. Refakatsiz çocukların tüm işlemlerinde çocuğun yüksek yararının gözetilmesinin esas olduğu ve başvuru alındığından itibaren Çocuk Koruma Kanunu hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. *“Refakatsiz çocuk derhal Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından koruma altına alınır ve uygun barınma yerlerine veya yetişkin akrabalarının ya da koruyucu bir ailenin yanına yerleştirilir.”*⁶⁶ Ayrıca refakatsiz çocukların başvuruları da hızlandırılmış değerlendirilmeye alınmayacaktır.⁶⁷

Kanunda Genel Müdürlüğün kabul ve barınma merkezleri kurabileceği belirtilmiştir ve bu kurulan merkezlerde özel ihtiyaç sahiplerinin barındırılmasına öncelik verilecektir.⁶⁸

⁶⁰ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 113.

⁶¹ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 65(2)-(3).

⁶² YUKK, m. 75(3).

⁶³ YUKK, m. 75(6).

⁶⁴ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 82(1)(ç).

⁶⁵ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 120(2)(ç).

⁶⁶ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 123.

⁶⁷ YUKK'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 79(4).

⁶⁸ YUKK, m. 95(3)

4. Uluslararası Koruma Sahiplerinin Hakları

4.1. Çalışma Hakkı

4.1.1. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişiler İçin

Başvuru sahibi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvurabilir.⁶⁹ Çalışma izni başvuruları e-Devlet kapısı üzerinden Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına yapılır.⁷⁰ Çalışma izni uzatma başvurusu, çalışma izni geçerlilik süresi dolmadan ve aynı işveren yanında çalışmaya devam etmek üzere yine aynı usulle yapılır.⁷¹ “Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi, statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız olarak çalışabilir. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi kişiye verilecek kimlik belgesi, çalışma izni yerine de geçer ve bu durum kimlik belgesine yazılır.”⁷² Çalışma izni talep edilen işyerinde, çalışacak olan her yabancı için en az beş T.C. vatandaşının istihdamı zorunludur.⁷³

4.1.2 Geçici Koruma Sahibi Kişiler İçin

Geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Bakanlığa başvuruda bulunabilir.⁷⁴ Çalışma izni başvuruları, geçici koruma sağlanan yabancıları çalıştıracak işveren tarafından, e-Devlet Kapısı üzerinden yapılır.⁷⁵ Çalışma iznine başvurulmuş işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez. Toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancıya çalışmasına izin verilebilir.⁷⁶

4.2. Eğitim Hakkı

Eğitim hakkının düzenlendiği YUKK m. 89(1) hükmüne; başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişi ve aile üyeleri, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarındaki eğitim hizmetlerinden statülerini gösteren belgelerini ibraz ederek yararlanabilir.

⁶⁹ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, m. 6(3).

⁷⁰ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik m. 7(1).

⁷¹ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik, m.

⁷² YUKK, m. 89(4).

⁷³ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, “Çalışma İzni Değerlendirme Kriterleri”. <https://www.csgb.gov.tr/uisgm/calisma-izni/calisma-izni-degerlendirme-kriterleri/>.

⁷⁴ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, m. 5(1).

⁷⁵ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, m. 5(2).

⁷⁶ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, m. 8.

4.3. Evlenme ve Boşanma Hakkı

Mülteci kadınlar, diğer tüm kişiler gibi Türkiye’de zorla ve erken yaşta evlendirilemez. Mültecilerin geldikleri ülkelerindeki medeni durumu Türkiye’de tanınır fakat Türkiye’de evlenmeleri veya boşanmalarında yukarıda da vurgulandığı üzere Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun m. 4 uyarınca Türk Medeni Kanunu uygulanır. Medeni durum belge ile ispatlanmalıdır. Eğer menşe ülkeden getirilen ve medeni durumu ispatlayacak bir belge yoksa o zaman başvuru İL Göç İdaresinin verdiği belge dayanak olarak gösterilebilir. Geline ülkede dini nikâh, resmi nikâh olarak kabul ediliyorsa bu Türkiye’de de resmi evlilik olarak tanınır. Eğer yabancılar geldikleri ülkelerde birden fazla evlilik yapmışlarsa, kamu düzenine aykırılık nedeniyle⁷⁷ sadece bir kişi eş olarak kabul edilecektir.

4.4. Sağlık Hakkı

Özel ihtiyaç sahipleri, uluslararası koruma başvuru kaydından itibaren, süre sınırı aranmaksızın Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir.⁷⁸

Uluslararası koruma kapsamında olan kişiler, kanunda yer alan ruh sağlığı ile ilgili hizmetlerden de faydalanabilirler. *“İşkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişilere, bu türden fiillerin neden olduğu hasarlarını giderecek yeterli tedavi imkânı sağlanır.”*⁷⁹ Geçici Koruma Yönetmeliğinde ise yabancılardan özel ihtiyaç sahibi olanlara başta sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon olmak üzere, her tür yardım ve desteğin imkânlar ölçüsünde öncelikli ve bedelsiz olarak sağlanacağı belirtilmiştir.⁸⁰

Uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya uluslararası koruma statüsüne sahip olan kişilerden, herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar, mülakat sonrası düzenlenen Uluslararası Koruma Başvuru Kimlik Sahibi Belgesi ile sağlık hizmetlerinden 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası hükümlerince bir yıl süre ile ücretsiz yararlanabileceklerdir. Kaydın bulunmaması halinde veya kimlik belgesinin alınmaması durumunda yalnızca acil sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanılabilir. Özel ihtiyaç sahipleri ve Sağlık Bakanlığı tarafından sigorta kaydının devamı uygun görülenler için bir yıl süre sınırı ile ücretsiz yararlanma zorunluluğu aranmaz.

Mülteciler, kademe tanı ve rehabilitasyon hizmeti, kadın ve üreme sağlığı ile ilgili hizmetlerden faydalanabilirler. Aynı zamanda Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında karşılanan sağlık hizmetlerinden de ücretsiz yararlanabilirler.

⁷⁷ Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, m. 5.

⁷⁸ YUKK, m. 89 (3).

⁷⁹ YUKK, m. 67(2).

⁸⁰ Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 48(1).

Sağlık hizmetlerinden yararlanmakta dil sebebiyle sıkıntı yaşanması halinde 157 YİMER’i (Yabancılar İletişim Merkezi) arayarak tercüme hizmetinden faydalanılabilir.

Yalnızca doktor tarafından verilen reçete ve SUT kapsamında olan ilaçlar, anlaşmalı eczanelerden bedelsiz olarak alınabilir.⁸¹ Sağlık hizmetlerinin mültecinin ikamet ettiği ilde gerçekleşmesi esas alınır.

4.5. Adli Yardıma Erişim Hakkı

Yabancılar, uluslararası koruma süreci boyunca, ücretlerini kendileri ödemek kaydıyla bir avukat ile temsil edilebilirler. *“Avukatlık ücreti karşılanamıyorsa, hem başvuru süreci boyunca hem de statü elde edildikten sonra Avukatlık Kanunu’nun adli yardıma ilişkin hükümleri doğrultusunda kendilerine avukat atanmasını talep edebilirler.”*⁸²

4.6. Şiddetten Korunma Hakkı

*“Şiddet mağduru olduğu değerlendirilen yabancılar hakkında, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve ilgili yönetmelik kapsamında, derhal önleyici ve koruyucu tedbirler alınır.”*⁸³

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ULUSLARARASI KORUMA HUKUKUNA İLİŞKİN İDARİ KARARLAR VE YARGI YOLLARI

1. Sınır Dışı Etme Kararı

Sınır dışı etme kararı alınmasıyla yabancıнын menşee ülkesine veya transit gideceği ülkeye veya üçüncü bir ülkeye gönderilmesi sağlanır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda sınır dışı etme kararını Genel Müdürlüğün talimatı üzerine veya resen valiliklerce alınabileceği, taraflara kararın tebliğ edileceği ve itiraz usulleriyle süreleri hakkında bilgilendirileceği⁸⁴ düzenlenmekte olup bu karara karşı yabancı veya yasal temsilci ya da avukatı tarafından kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde idare mahkemesine başvurulabileceği düzenlenmiştir.⁸⁵ Kanuna göre, başvuruların 15 gün içinde sonuçlandırılması elzem olup karar kesindir ve yabancı kişi yargı süresince sınır dışı edilemez.⁸⁶

Otomatik durdurucu etki olarak adlandırılan bu usulün devreye girebilmesi için idarenin sınır dışı kararına karşı dava açıldığı hususunda avukat tarafından bilgilendirilmesi gerekir.⁸⁷

⁸¹ Mülteci Hakları Merkezi, Türkiye’de Uluslararası Koruma Arayan Kişiler İçin Sağlık Hizmetleri: Sorular&Yanıtlar. (2017).

⁸² YUKK, m. 81.

⁸³ Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 48(3).

⁸⁴ YUKK, m. 53(1).

⁸⁵ YUKK, m. 53(3).

⁸⁶ YUKK, m. 53(3).

⁸⁷ YUKK’nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m.59(4).

1.1. Sınır Dışı Kararı Verilecek Yabancılar (YUKK m. 54)

YUKK m. 54 uyarında hakkında sınır dışı kararı alınacaklar şunlardır:

- TCK m. 59'da belirtildiği üzere işlediği suç nedeniyle hapis cezasına mahkûm edildikten sonra koşullu salıverilmeden yararlandıktan ve her halde cezasının infazı tamamlandıktan sonra, durumu, sınır dışı işlemleriyle ilgili olarak değerlendirilmek üzere derhal İçişleri Bakanlığına bildirilmesinin ardından sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler;
- Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar;
- Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar;
- Türkiye'de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar;
- Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar;
- Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler;
- İkamet izinleri iptal edilenler;
- İkamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler;
- Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler;
- Türkiye'ye yasal giriş veya Türkiye'den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler ya da bu hükümleri ihlale teşebbüs edenler;
- Hakkında Türkiye'ye giriş yasağı bulunmasına rağmen Türkiye'ye geldiği tespit edilenler;
- Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma statüleri sona eren veya iptal edilenlerden haklarında verilen son karardan sonra bu Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye'de kalma hakkı bulunmayanlar;
- İkamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye'den çıkış yapmayanlar;

2. Hakkında Sınır Dışı Etme Kararı Alınanlardan İdari Gözetim Kararı Alınacak ya da İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler Getirilecekler (YUKK m. 57(2))

- Kaçma ve kaybolma riski bulunanlar;
- Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal edenler;
- Sahte ya da asılsız belge kullananlar;
- Kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayanlar;
- Kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar.

Bir yabancı hakkında idari gözetim kararı alınması, YUKK m. 54 kapsamında yakalanılması ile olur ve kişi, yabancıyı yakalama işlemini gerçekleştiren kolluk birimince geri gönderme merkezine gönderilir.

YUKK m. 57(6) uyarınca “İdari gözetim kararına karşı sulh ceza hâkimine başvurulabilir fakat başvuru, idari gözetimi durdurmaz. Yetkili sulh ceza hâkimine derhâl ulaştırılan dilekçeyle beraber sulh ceza hâkimi incelemeyi beş gün içinde sonuçlandırır. Karar kesindir ancak idari gözetim şartlarının ortadan kalktığı veya değiştiği iddiasıyla yeniden sulh ceza hâkimine başvurulabilir. İdarenin otuz günde bir değerlendirme yapma gerekliliği mevcuttur.” Bu hüküm uyarınca sulh ceza hakimliğine koşulların değiştiği gerekçesiyle birden çok kez başvurulabilecektir. Ayrıca, YUKK m. 57(4) uyarınca, “İdari gözetimin devamında zaruret olup olmadığı, valilik tarafından her ay düzenli olarak değerlendirilir.” Buradan hareketle, idarenin 30 günde bir yapması gereken değerlendirmenin yapıp yapılmadığının avukat tarafından takip edilmesi önem arz etmektedir.

3. İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler

İdari gözetime son çare olarak başvurulması gerekmekte olup YUKK m. 57(A) kapsamında idari gözetime alternatif yükümlülükler düzenlenmiştir. Bunlar:

- Belirli adreste ikamet etme;
- Bildirimde bulunma;
- Aile temelli geri dönüş;
- Geri dönüş danışmanlığı;
- Kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma;
- Teminat;
- Elektronik izleme yükümlülükleridir.

Yukarıda listelenen idari gözetime alternatif yükümlülüklere uymayan yabancılar idari gözetim altına alınabilir. (YUKK m. 57(A)(6))

Ayrıca, menşe ülkesine gönüllü olarak geri dönmek isteyen düzensiz göçmenlerden Genel Müdürlüğün uygun gördüğü kişilere aynı veya nakdi destek sağlanabilir ve buna ilişkin çalışmalar uluslararası kuruluşlar, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde yürütülebilir. (YUKK m. 87)

4. Uluslararası Koruma Başvurularının Hızlandırılmış Değerlendirme Şartları

YUKK m. 79 uyarınca, aşağıdaki hallerde başvuru sahibinin başvurusu hızlandırılmış olarak değerlendirilir:

- Başvuru sırasında gerekçelerini sunarken, uluslararası korumayı gerektirecek konulara hiç değinmemiş olması;
- Sahte belge ya da yanıltıcı bilgi ve belge kullanarak veya kararı olumsuz etkileyebilecek bilgi ve belgeleri sunmayarak yetkilileri yanlış yönlendirmesi;
- Kimliğinin ya da uyruğunun tespit edilmesini güçleştirmek amacıyla kimlik ya da seyahat belgelerini kötü niyetle imha etmesi veya elden çıkarması;

- Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altında olması;
- Sadece, Türkiye’den gönderilmesine yol açacak bir kararın uygulanmasını erteletmek ya da engellemek amacıyla başvuruda bulunması;
- Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturması ya da bu nedenlerle Türkiye’den daha önce sınır dışı edilmiş olması;
- Başvurusunun geri çekilmiş sayılmasından sonra yeniden başvuruda bulunması.

Bu haller mevcut olduğu takdirde *“başvuru sahibiyle, başvuru tarihinden itibaren en geç üç gün içinde mülakat yapılır ve başvuru, mülakattan sonra en geç beş gün içinde sonuçlandırılır.”* (YUKK m. 79(2))

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik m. 72(2) uyarınca *“Kalışına izin verilen ile belirlenen süre içinde* **5. Başvurunun Geri Çekilmiş Sayılması ve Kabul Edilemez Başvuru**

YUKK m. 77 uyarınca, aşağıdaki hallerde, başvurucunun başvurusu geri çekilmiş kabul edilerek değerlendirme durdurulur:

- Başvurusunu geri çektiğini yazılı olarak beyan etmesi;
- Mazeretsiz olarak mülakata üç defa üst üste gelmemesi;
- İdari gözetim altında bulunduğu yerden kaçması;
- Bildirim yükümlülüğünü üç defa üst üste mazeretsiz olarak yerine getirmemesi;
- Belirlenen ikamet yerine gitmemesi veya ikamet yerini izinsiz terk etmesi;
- Kişisel verilerinin alınmasına karşı çıkması;
- Kayıt ve mülakattaki yükümlülüklerine uymaması.

gitmeyen başvuru sahibi hakkında başvurunun geri çekilmiş sayılması kararı alınır.”

Uygulamada, uluslararası koruma başvurusunun geri çekilmiş sayılması kararı sıkça karşılaşılan bir olumsuz karar türü olup genelde kayıtlı olduğu şehri izinsiz terk edenler ve bildirim yükümlülüğüne üç kez üst üste uymayanlar tarafından karşılaşılar.

YUKK m.72(1) uyarınca, başvuru sahibi;

- Farklı bir gerekçe öne sürmeksizin aynı başvuruyu yenilemişse,
- Kendi adına başvuru yapılmasına muvafakat verdikten sonra, başvurunun herhangi bir aşamasında haklı bir neden göstermeksizin veya başvurunun reddedilmesinin ardından farklı bir gerekçe öne sürmeksizin ayrı bir başvuru yapmışsa,
- İlk iltica ülkesinden gelmişse,
- Güvenli üçüncü ülkeden gelmişse, başvurusunun kabul edilemez olduğuna ilişkin karar verilecektir.

Uygulamada özellikle ilk iltica ülkesi ve güvenli üçüncü ülkeden geldiği iddia edilenlere uygulanan bu karar türünde dikkat edilmesi gereken husus kişinin başvurusu güvenli bir ülkeden geldiği düşünülüyorsa bu değerlendirmenin titizlikle yürütülüp yürütülmediğinin araştırılmasıdır. YUKK'ta ve uygulama yönetmeliğinde ayrıntılı olarak düzenlenen bu husus⁸⁸, bir ülkenin bir başvuru için neden güvenli olduğunda dair doldurulması gereken birtakım şartlar içerir. Bu şartlar içerisinde, kişinin geldiği ülkede yararlanması beklenen korumanın etkili olup olmadığı, kişinin o ülkeyle bağlarının ne derece kuvvetli olduğu gibi unsurlar yer almaktadır.

6. Uluslararası Korumanın Haricinde Tutulma

YUKK m. 64 uyarınca yabancı, aşağıdaki hallerde uluslararası korumanın haricinde tutulur:

- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden hâlen koruma veya yardım görüyorsa;
- İkamet ettiği ülke yetkili makamlarınca, o ülke vatandaşlarının sahip buldukları hak ve yükümlülüklerle sahip olarak tanınıyorsa;
- Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolüyle değişik 28/7/1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme m.1(F)'de belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat varsa.

7. İdari İtiraz ve Yargı Süreci

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik m. 95(1) uyarınca, *“İdarenin tesis etmiş olduğu uluslararası koruma işlemlerine karşı idari itiraz veya yargı yoluna başvurulduğunda, süreç sonuçlanıncaya kadar başvuru sahiplerinin Türkiye’de kalışlarına izin verilir. İtirazda bulunulması ya da yargı yoluna başvurulması ikamet ve bildirim yükümlülüğü getirilmesine engel teşkil etmez.”*

8. İhtiyati Tedbirler

Bu bölümde Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne ihtiyati tedbir talebinde bulunmak için gerekli koşullar ve izlenecek usul açıklanmaktadır.

8.1. Anayasa Mahkemesi’ne İhtiyati Tedbir Talebi

Başvurucunun yaşamına veya maddi manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunan hallerde Anayasa Mahkemesi’ne ihtiyati tedbir talebinde bulunmak mümkündür. Mahkeme bu tehlikenin güncel, yakın, gerçek ve ciddi olmasını aramaktadır. Nitekim bu tedbir, mahkeme karar verinceye kadar oluşabilecek zararı önleme amacı taşır.

⁸⁸ YUKK, m.73-74; YUKK’nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m.74-77.

Anayasa Mahkemesi'ne tedbir talebinde bulunmak için bireysel başvuru formunda tedbir talebine ilişkin bölüme talebin ve gerekçesinin yazılması gerekmektedir. Gerekçenin yazılmaması ve re'sen karar verilecek bir durum oluşmaması halinde tedbir kararı verilmez. Anayasa Mahkemesi'ne mesai günlerinde saat 16.00'ya kadar ulaşan tedbir talepleri aynı gün, saat 16.00'dan sonra ulaşan tedbir talepleri ertesi gün değerlendirilir. Cuma günleri ile bayram ve yılbaşı tatilleri öncesinde ise saat 17.00'ye kadar Mahkemeye ulaşan tedbir talepleri aynı gün, saat 17.00'den sonra Mahkemeye ulaşan tedbir talepleri tatilin bitiminden sonra ilk mesai günü değerlendirilir.

Başvuru sonrasına ilişkin usul AYM İçtüzüğü m. 73(2) ve m. 74'te düzenlenmiştir. Tedbir kararı, esasa ilişkin inceleme aşamasında re'sen veya başvuru talebi üzerine esas hakkında karar verilmeden önce alınır, Komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi yapıldıktan sonra tedbir kararının incelenmesi için ilgili bölüme gönderilir. Bölümler başvuruyu dosya üzerinden inceler fakat re'sen ya da başvuru talebi üzerine Adalet Bakanlığı'nın talebi üzerine duruşma yapılmasına karar verilebilir. Bu durumda duruşma yeri, gün ve saati ilgililere bildirilir. Duruşma tutanağı düzenlenir ve talepleri halinde başvuru, Adalet Bakanlığı ve varsa diğer ilgililere bir örneği verilir.

Tedbir kararı verilen başvurunun esası hakkındaki karar en geç altı ay içinde verilir. Tedbirin devamı konusunda yeni bir karar alınmadığında, başvuru hakkının ihlal edilmediğine ya da başvuru düşmesine karar verildiği durumlarda tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

8.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne İhtiyati Tedbir Talebi

AİHM İçtüzüğü m. 39 kapsamında AİHS'e taraf herhangi bir devlete yönelik ihtiyati tedbir kararı istenebilir. Bu talep genellikle devletin bir şeyi yapmasından kaçınmasına istemeye yöneliktir. Mahkeme başvuranın "*ciddi, geri dönülemez zararlar karşısında kalma tehlikesini*" değerlendirerek kararını verecektir. Bu hususta talebin içinde bulunması gereken belgeler ve talebin formatı, talebin zamanında yapılmış olması ve önce yerel tedbirlere ilişkin iç hukukun tüketilmiş olması önem arz etmektedir.

Mahkemeye yapılacak ihtiyati tedbir talepleri, +33(0)390214350 ve +33(0)388413900 faks numaraları üzerinden pazartesi-cuma günleri arası saat 08.00-16.30 arasında gönderilebilir. Bu talepler ancak faks veya posta yolu ile yapılabilir. Gönderilecek belgenin ilk sayfasında kalın harflerle "Rule 39. Urgent" yazılmalı, devamında irtibat kurulacak kişinin bilgileri belirtilmelidir. Sınır dışına ilişkin davalarda sınır dışının beklendiği tarih (gün, saat, varış yeri), başvuru adresi veya tutulduğu yer ve resmi dava dosya numarası talebe eklenmelidir. Talebe ilişkin belge kısa ve gerekçeli olmalı, gerekçe ise iddia edilen tehlikenin sözleşmenin hangi maddelerine ilişkin olduğunu ve niteliğini içermelidir. Başvuranın rızası ve usulüne uygun doldurulan başvuru formu talebe eklenmeli, eğer başvuru temsilci tarafından yapıldıysa imzalı yetki belgesi de derhal gönderilmelidir. Talebe ilişkin bütün karar ve belgelerin birer örneği dosyaya eklenmelidir, bu hususta atıf ile göstermek yeterli değildir. Takip süresinde başvurana dair herhangi bir statü/durum değişikliği Mahkeme'ye derhal bildirilmelidir.

Talep nihai yerel kararın verilmesinden hemen sonra yapılmalıdır. İhraç davalarında ise Mahkeme'nin planlanan sınır dışı edilme tarihinden bir iş gününde kısa sürede aldığı talepleri değerlendirmeme ihtimali bulunmaktadır. Nihai yerel karar henüz alınmadığı ancak yakın zamanda icra edilme tehlikesi bulunan hallerde ise karar beklenmeksizin karar tarihi açıkça belirtilerek ihtiyati tedbir talebinde bulunulabilir.

Son olarak, AIHM'e ihtiyati tedbir talebinde bulunulmadan önce eğer iç hukukta ihracı askıya alma imkanı varsa önce o yolun tüketilmiş olması gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÖRNEK MAHKEME KARARLARI

Bu bölümde Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu konuda verdiği bazı örnek kararların özetleri yer almaktadır.

1. Anayasa Mahkemesi (AYM) Kararları

1.1. B.T. Başvurusu⁸⁹ (2017)

Özbekistan vatandaşı olan başvuru B.T., ideolojik sebeplerden ötürü ülkesinde baskı gördüğü için ülkesini terk etmiş, sahte Yunanistan pasaportu ile Sabiha Gökçen Havalimanı'nda yakalanmış, 6 gün boyunca havalimanının nezarethanesinde tutulmuş, sonrasında 54 gün boyunca idari gözetim altında kalmıştır. İdari gözetime itirazı reddedilmiş, İstanbul Valiliği'ne yaptığı uluslararası koruma talebi üzerine salınmıştır. AYM, insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele yasağı ile kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlaline ilişkin başvurular bakımından kabul edilemezlik kararı vermiştir. Tutmanın hukukiliği bakımından ise, idari gözetimin istisnai bir yol olduğunu ve Anayasa m. 19 uyarınca ilgiliye tutulmasının sebepleri, süresi, karara karşı başvuru yolları gibi bilgilendirmelerin yapılmasının, avukata ve tercümana erişiminin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. YUKK uyarınca hakkında sınır dışı etme kararı bulunmayan yabancılar için idari gözetim altında tutulma kararı çıkamayacağını, somut olayda da başvuru hakkında Valilik'ten sınır dışı kararının ve Cumhuriyet savcısının gözaltı emrinin bulunmadığını eklemiş, başvuru idari gözetim altında tutulmasını kanuna aykırı bulmuştur. İdari gözetim altında tutulma nedeninin usulüne uygun bildirilmediğine ilişkin, hakkında sınır dışı kararı verildiğinde başvuru zaten 8 gündür gözetim altında olduğunu ve bu kararın da bildirilmediği göz önünde bulundurularak ihlale karar vermiştir. Anayasa m. 19(8) uyarınca ihlale karşı etkili başvuru yollarının bulunması bakımından tutulma nedeni ile ilgili bilgilendirilme yapılmadığı ve yapılan itirazın "gerekli özen" ile incelenmediği, ihlal nedeniyle tazminat elde etme hakkı bakımından da etkili bir başvuru yolu olmaması sebebiyle ihlal kararı verilmiştir.

⁸⁹Anayasa Mahkemesi, B.T. Başvurusu, Başvuru No: 2014/15769, 30 Kasım 2017.

1.2. Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad Başvurusu⁹⁰ (2018)

Başvurucu, Mısır Arap Cumhuriyeti'nden yasal yollarla Türkiye'ye gelmiş, bir ihbar sonucu yakalanmış ve suç örgütüyle ilişkisi olduğu ve kamu güvenliğini tehlikeye attığı gerekçesiyle hakkında sınır dışı kararı verilmiştir. Başvurucu, ülkesine gönderilmesi halinde siyasi geçmişi sebebiyle yaşam ve özgürlüğünün tehlikede olacağını belirtmiştir, fakat iptal başvurusu 15 günlük sürenin aşıldığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Başvurucu, kendisine itiraz yöntemlerinin açıklanmadığı ve avukatıyla görüşme hakkının sunulmadığını ileri sürerek etkili başvuru hakkından mahrum bırakıldığını iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi, gecikmenin kamu makamlarının tutumundan kaynaklı olduğuna kanaat getirmiştir. Başvurucunun, Anayasa m. 17'de düzenlenen kötü muamele yasağı ile sınır dışı kararına etkin karşı çıkma imkanının, bununla bağlantılı olarak Anayasa m. 40'ta düzenlenen etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verilmiş ve başvurucuya yeniden yargıya başvurma hakkı tanınmıştır. YUKK'ta kamu güvenliğine karşı işlenen suçlar için yargılama bitene kadar geri göndermeme ilkesinin uygulanmayabileceği düzenlenmiştir. Mahkeme, başvurucunun bu kapsamda ülkesine geri gönderilebileceği ihtimalini de göz önünde tutarak yargılama esnasında başvurucunun sınır dışı edilemeyeceğine karar vermiştir. Kötü muamele yasağına ilişkin ihlal iddialar ise İdare Mahkemesi tarafından araştırılacağı gerekçesiyle incelenmemiştir.

2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları

2.1. Jabari v. Türkiye⁹¹ (2000)

İranlı kadın başvurucu, İran'da cinsel ilişki yaşadığı gerekçesiyle gözaltına alınıp salıverildikten sonra düzensiz yollarla Türkiye'ye gelmiş ve sahte Kanada pasaportu ile Fransa üzerinden Kanada'ya gitmek istemiştir. Paris'te yakalanıp Türkiye'ye geri gönderilmiş ve İstanbul Havalimanı'nda sahte pasaport kullandığı için tutuklanmış, sınır dışı edilmek üzere İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilmiştir. Başvurucu, İran'a gönderilirse zina suçlaması sonucu kırbaç ve taşlanma cezaları alabileceğini belirterek iltica talebinde bulunmuştur. Ancak başvurusu, "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiyeden İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" (1994) kapsamında ülkeye girişini izleyen 5 gün içerisinde yapılmadığı için reddedilmiş ve zulüm tehlikesi incelenmemiştir. Başvurucu, geri gönderilirse işkence yasağının ihlal edileceğini ve Türkiye'de etkili başvuru hakkının elinden alındığını iddia etmektedir. Mahkeme, Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarından da hareketle İran'da hala kırbaç ve taşlanma cezalarının uygulandığına, geri gönderilme halinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m. 3'te düzenlenen işkence yasağının ihlal edileceğine; zulüm tehlikesinin olup olmadığına dair ciddi bir araştırma yapılmadığı ve başvurucuya sınır dışı kararına itiraz etme imkanı sunulmadığı için AİHS m. 13'te düzenlenen etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

⁹⁰Anayasa Mahkemesi, Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad Başvurusu, Başvuru No: 2016/5604, 24 Mayıs 2018.

⁹¹Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Jabari v Türkiye, Başvuru No: 40035/98, 11 Temmuz 2000.

2.2 N. v. İsveç⁹² (2010)

Afganistan vatandaşı bir kadın olan başvuru, eşi ile beraber 2004 yılında ülkelerindeki zulüm riskinden kaçarak İsveç'e iltica ve oturma izni başvurusu yapmıştır. Başvuruları zulüm riskini ispat edememelerinden ötürü reddedilmiş, başvuru karara itiraz etmiş, dava Göç Mahkemesi'ne taşınmıştır. Başvuru bu süreçte eşinden ayrılmayı planladığını, bu sebepten ailesinin onu evlatlıktan reddettiğini, eşinin ailesinin de onu kabul etmeyeceğini ve Afganistan'daki politik durumun daha da kötüleştiğini itiraz dilekçesine eklemiştir. Mahkeme ise Taliban'ın daha kadın hakları yanlısı bir politika izlediğini ve başvuru ölüm tehlikesini kanıtlayamadığı sebepleriyle itirazı reddetmiştir. Başvuru İsveçli bir erkekle ilişkisi olduğunu ve Afganistan'da zina cezasının taşlanmak olduğunu belirterek başvurusunun yeniden incelenmesini talep etmiş, bu talep de reddedilmiştir. Mahkeme, AİHS m. 3 (işkence yasağı) kapsamında başvuruyu incelemiş, başvuru tutarsız bazı iddiaları olsa dahi her halükarda kendisinin Afganistan'daki toplumsal cinsiyet rollerine "aykırı" davranışlarını, kabul edilmeyen boşanma talebi yüzünden istemediği bir eşle hayatını devam ettirmek zorunda kalacağı ya da boşanmış/bekar kadınların maruz kaldığı ayrımcılığa maruz kalacağı ve Afganistan'daki rejimin kadınlara karşı genel tavrı göz önüne alındığında başvuru ülkesine geri gönderilmesinin AİHS m. 3'ün ihlaline yol açacağına karar vermiştir.

2.3. R.D. v. Fransa⁹³ (2016)

Gine vatandaşı, Müslüman bir ailenin kızı olan başvuru, Hristiyan biriyle evlendiği için babası ve erkek kardeşi tarafından şiddete ve ölüm tehditlerine maruz kalmış, imam olan babasının etkisiyle kocası Gine'de hapse atılmıştır. Bu olayları takiben Fransa'ya kaçan başvuru, sığınma talebinde bulunmuştur. Babasının onu bulmak için Fransa'ya geldiğini öğrendiğinde ise sahte bir pasaportla Fransa'dan kaçarken tutuklanmış, daha önce yaptığı sığınma talebi reddedilmiş ve hakkında Gine'ye geri gönderme kararı çıkmıştır. Paris Mahkemesi, başvuru istinaf süreci boyunca ülkede kalmasına izin vermiştir. Başvuru Gine'ye gönderilmesinin AİHS m. 3'te düzenlenen işkence yasağını ihlal edeceğini ve m. 13'te düzenlenen etkili başvuru hakkının elinden alındığını ileri sürmüştür. Mahkeme, 13. madde bakımından bir ihlal bulmamış ancak 3. madde bakımından, Gine'nin kadınlara güvenlik sağlama konusundaki yetersiz önlemleri ve başvuru geçmiş medikal raporları ışığında ailesinin de daha farklı davranacağı hususunda bir delil olmaması sebebiyle ihlale karar vermiştir.

2.4. O.M. v. Macaristan⁹⁴ (2016)

İran vatandaşı başvuru 2014 yılında Macaristan sınırından girerken yakalanmış ve tutuklanmıştır. Ertesi gün yapılan duruşmada İran'da eşcinsel olduğu için ülkeden çıkmaya zorlandığını ve belgelerinin de bu sebepten elinde olmadığını belirtmiş ve sığınma talebinde bulunmuştur. Macaristan kanunlarına göre maksimum 72 saat olan gözaltı süresi dolmadan yapılan ikinci duruşmada başvuru bireysel durumu ile ilgili bir inceleme yapılmamış, sonunda sığınma talebi 60 güne kadar uzatılmıştır.

⁹² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, N. v. İsveç, Başvuru No: 23505/09, 20 Temmuz 2010.

⁹³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, R.D. v. Fransa, Başvuru No: 34648/14, 16 Haziran 2016.

⁹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, O.M. v. Macaristan, Başvuru No: 9912/15, 5 Temmuz 2016

Kişilerin özgürlüklerinden keyfi bir şekilde mahrum bırakılmamasını teminat altına alan AİHS m. 5(1) kapsamında değerlendirilen başvuruda, kişilerin özgürlüklerini sınırlandırabilecek hallerin sınırlı olduğu ve eksikliği halinde hukuksuz bir tutuklama olacağı, tutuklamanın ancak kanunda daha hafif bir yol öngörülmediği takdirde mümkün olduğu vurgulanmıştır. Somut olayda başvurucunun kimliğini ve milliyetini kanıtlamak için gerekli eforu sarf ettiği ve açıklamalarının tutarlı olduğu belirtilmiş, yapılan duruşmalarda başvurucunun şahsi durumuna dair bir inceleme yapılmadığı, ayrıca tutuklama süresi boyunca da ülkesinden kaçmasına yol açan LGBTİ+ kimliğine dair gerekli hassasiyetin gösterilmediği gerekçeleriyle AİHS m. 5(1) altında ihlale karar vermiştir.

2.5. Rana v. Macaristan⁹⁵ (2020)

İran vatandaşı olan trans erkek başvurucu, ülkesinde trans olması nedeniyle zulüm tehlikesi altında olduğundan 2015 senesinde Macaristan'a iltica başvurusu yapmış ve mülteci olarak kabul edilmiştir. 2016 senesinde Göçmen ve Vatandaşlık Bürosu'na, sonrasında İdare Mahkemesi'ne yaptığı isim değişikliği ve cinsiyetinin yasal olarak tanınması başvurusu, başvurucunun doğum belgesi İran'a ait olduğundan yasal işlem yapma yetkisinin Macaristan'da olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Başvurucu, Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş, Mahkeme ise alt mahkemenin değerlendirmesini onaylamakla birlikte Macaristan vatandaşı olmayanların cinsiyet kimliğinin tanınmamasının kanunda açık yarattığını tespit etmiş ve parlamentoya kanun değişikliği yapması için çağrıda bulunmuştur. Başvurucu, isim değişikliği yapılmaması ve cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmamasının AİHS m. 8'de düzenlenen özel hayata saygı ilkesini ihlal ettiğini ileri sürmektedir. AİHM, isim değişikliği ve cinsiyetin yasal olarak tanınmasının özel hayatın bir parçası olduğunu ve başvurucudan, transseksüel olduğu için kaçtığı ülkesinde cinsiyet hanesinin değiştirilmesi başvurusu yapmasının beklenemeyeceğini belirterek sadece Macaristan doğum belgesi olmadığı için bir yabancıya bu imkanın tanınmamasının AİHS m. 8 kapsamında hak ihlali yaratacağına hükmetmiştir.

2.6. B. ve C. v. İsviçre⁹⁶ (2020)

Eşcinsel bir erkek olan başvurucu, 2008'de Gambiya'dan kaçarak İsviçre'ye yerleşmiştir. Başvurucu, 2008'de farklı bir kimlikle iltica başvurusu yapmış ve başvurusu reddedilmiştir. 2013'te tekrar kendi kimliğiyle başvurarak cinsel yönelimi sebebiyle ülkesinde 14 yıl hapse mahkum edilebileceğini belirtmiş, fakat mahkeme çelişkili ifadelerden de hareketle somut bir tehlike bulunmadığı, ayrıca ülkesinde eşcinsel olduğunun bilinmediği gerekçeleriyle başvuruyu reddetmiştir. Hükümet, bunun yanında, Gambiya'daki hükümet değişiminden sonra cezaların uygulanmadığını, zulüm tehlikesinin kalktığını ileri sürmüştür. Başvurucu, ülkesine geri gönderilmesi halinde AİHS m. 3 kapsamında zulüm yasağının ihlal edileceğini ileri sürerek AİHS'e başvurmuştur. Mahkeme, Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı ve BMMYK raporlarından hareketle, devlet eliyle cezalandırma yapılmasa bile toplumda süregelen bir ayrımcılık olduğunu ve devlet otoritelerinin bu ayrımcılığı önlemekte isteksiz kaldığını, ayrıca eşcinselliğin hala suç sayıldığını, dolayısıyla eşcinsellere karşı zulüm tehlikesinin devam ettiğini saptamıştır. Bu sebeple başvurucuyu geri göndermenin AİHS m. 3 kapsamında işkence yasağını ihlal edeceğine hükmetmiştir.

⁹⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Rana v. Macaristan, Başvuru No: 40888/17, 16 Temmuz 2020.

⁹⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. ve C. v. İsviçre, Başvuru No: 889/19- 43987/16, 7 Kasım 2020.

KAYNAKÇA

Uluslararası Sözleşmeler, Kanunlar, Yönetmelikler, İÇtüzükler

- 28351 Sayılı Anayasa Mahkemesi İÇtüzüğü (2012).
- 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (2007).
- 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012).
- 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013).
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İÇtüzüğü (2020).
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1953).
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik (2016).
- Geçici Koruma Yönetmeliği (2014).
- Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) (2011).
- Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolüyle değişik Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme
- Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik (2016).
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016).

Mahkeme Kararları

- Anayasa Mahkemesi, Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad Başvurusu, Başvuru No: 2016/5604, 24 Mayıs 2018.
- Anayasa Mahkemesi, B.T. Başvurusu, Başvuru No: 2014/15769, 30 Kasım 2017.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. ve C. v İsviçre, Başvuru No: 889/19 43987/16, 7 Kasım 2020.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Rana v Macaristan, Başvuru No: 40888/17, 16 Temmuz 2020.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, O.M. v Macaristan, Başvuru No: 9912/15, 5 Temmuz 2016.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, R.D. v Fransa, Başvuru No: 34648/14,16 Haziran 2016.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, N. v İsveç, Başvuru No: 23505/09, 20 Temmuz 2010.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Jabari v Türkiye, Başvuru No: 40035/98, 11 Temmuz 2000.

Kitaplar, Makaleler, Raporlar, Online Kaynaklar

- Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Küresel Yuvarl Masa Toplantısı Özet Sonuçları. (2011). <https://www.refworld.org/docid/4e315b882.html>
- Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında El Kitabı. (2013). <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404>
- Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Toplumsal Cinsiyet dayalı Zulüm hakkında Kılavuz İlkeler (2002). <https://www.refworld.org/docid/3d36f1c64.html>
- Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği, Uluslararası Koru Hakkında Kılavuz İlkeler No:9 -
- Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine dayalı olan Mülteci Statüsü Talepleri. (2012). <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa62e64>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, “Çalışma İzni Değerlendirme Kriterleri”. <https://www.csgeb.gov.tr/uisgm/calisma-izni/calisma-izni-degerlendirme-kriterleri/>
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Geçici Korumanın Unsurları” <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumanin-unsurlari>
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Şartlı Mülteci”. <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci>
- İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, Adli Yardım Bürolarına Başvularda Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanun Uyarınca Alınan Tedbir Kararları Raporu. (2020) <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/KHM6284RAPOREylul2020.pdf>
- İzmir Barosu. Adli Yardım Alanında Çalışan Avukatlar İçin Mülteci Hukuku Rehberi. (2020). <https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfdosya/adli-yardim-alaninda-calisan-avukatlar-icin-multeci-hukuku-rehberi2020620184351294.pdf>
- Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDA Kadınların Mülteci Statüsü, Sığınma, Vatandaşlık ve Vatansızlığının Toplumsal Cinsiyetle İlgili Boyutlarına ilişkin 32 No lu Genel Tavsiye Kararı (2014). <https://www.refworld.org/docid/54620fb54.html>

- Mülteci Hakları Merkezi, Türkiye'de Uluslararası Koruma Arayan Kişiler İçin Sağlık Hizmetleri: Sorular&Yanıtlar. (2017). <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-19.pdf>
- Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A(2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Göç Terimler Sözlüğü. (2. Baskı, Ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath) https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- UNHCR Global Focus, “Türkiye”. <https://reporting.unhcr.org/turkey>
- Yıldız Ecevit, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları. (2021) (1. Baskı, CEİD Yayınları).

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin
5. maddesi ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.